

PÕHISEADUSLIKU ASSAMBLEE SEITSMETEISTKÜMNES ISTUNG

23. november 1991

Juhataja T. Anton (?)

Tere hommikust, lugupeetud kolleegid! Alustame tänast tööpäeva. Palun teeme kõigepealt kohaloleku kontrolli! Rekord ongi püstitatud, meid on 15. Me leppisime eile kokku nii, et täna on võimalik, kes seda soovib, sõna võtta eelnõu suvaliste paragrahvide probleemide kohta. Seni oleme selleks, et tempot mitte kaotada, püüdnud ennast täpselt häälestada vaid toimkondade esiletoodud põhiküsimustele või apellatsioonidele. Niisiis, lugupeetud kolleegid, kes soovib sõna? Härra Tarand, palun!

A. Tarand

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Meil tuleb välja umbes nii, nagu vanasti oli koolis, et nende eest, kes puudusid, said pahandada need, kes kohal olid. Ma mõtlen sellega seda, et ma näen siin istumas neid, kellele minu juttu oluliselt vaja ei ole, aga aja kokkuhoiu mõttes peab keegi siin aega kasutama.

Meil on ühiskonnas teatud teemad, mis on olnud Eestile väga tähtsad, aga mis parasjagu ei kõida laiemalt ühiskonna tähelepanu. Need teemad on sellised, mis vajavad ilmselt väga pikka seletamist, nii nagu päris professionaalsed poliitikud mõnede asjadega teevadki. Aga meil siin ei ole praegu kellelgi aega pikalt seletada ja veel vähem on teil aega pikalt kuulata. Ma võtsin enesele siiski julguse raisata mõned minutid keskkonnakaitse teemal. See on umbes nagu eesti kirjandus, mis on ka väga tähtis, aga praegu sellest midagi ei räägita, sellele tähelepanu ei pöörata. Konkreetsemalt on see seotud apellatsioonidega § 5 ja § 33 kohta, mis tulevad, kui ma nüüd õigesti mõistsin, järjekorras arutlusele. Kogu seda kaebamist kannab püüe saada põhiseadusesse midagi tähendav keskkonnaparagrahv, aga mul on tunne, et see vajab siiski pisut tausta avamist, mitte ainult paragrahvi konkreetse teksti käsitlemist. Seda enam, et eelmine katse, mida ma üritasin teha, lõppes ebaõnnestunult.

Lugupeetud kolleegid! Nagu olete märganud, oleme siin päris pikalt arutanud selliseid küsimusi, nagu näiteks, kas kodanikel on õigus kodumaad kaitsta, või nädal tagasi arutasime head nalja heites, kuivõrd me vajame asepresidenti. Päris keskne küsimus on meil olnud, kuidas valida riigipead, kas presidenti või riigivanemat. Ma ei ole nende küsimuste peale kulutatud aega hakanud kokku liitma. Muidugi, nagu me kõik teame, kõik sellised nimetatud ja muud küsimused, millest me oleme siin rääkinud, on tähtsad, aga selle kõrval, ma siiski toonitan, võiks teatud tähtsus olla ka keskkonnal, kus me elame. Ma püüdsin selgitada, et meile kõigile on nii armas nõuda riigilt tervet keskkonda. Sisult on see sotsialistlik, meid on õpetatud ainult nõudma. Selle kõrval peaksid olema ka organisatsioonide ja isikute kohustused keskkonna suhtes.

Lauri Vahtre viis asja absurdi, tõlgendades seda nii, et temal või kellelgi teisel keelatakse ära hingamine. Ma usun, et äärmusi armastavale isikule võib see olla väga huvitav, dialoogides viiakse asju absurdi, kuid teiselt poolt viitab see Eestis päris laialt levinud usule, et seadustega on võimalik peaaegu kõike reguleerida. Neid katseid me oleme siin ka väga palju teinud.

Niisiis peegeldus selles Lauri Vahtre hirm, et seadusega reguleeritakse ka hingamist. Mina ei suuda seda uskuda. Hingamine lõpetatakse mitte seaduse, vaid nõõri ja silmusega, aga see on ilmselt surmanuhtluse teema. Keskkonnaparagrahvi mõte oli muus. Nimelt selles, et nii Lauri Vahtrel kui ka teistel isikutel oleks, mida hingata. Ilmselt tekkis üksikisiku kohustamisel hirm, et põhiseaduse järgi tõkestatakse edaspidi äsja saadud isikuvabadusi või organisatsioonide puhul vajalikku majanduslikku kasvu. Selleks on ka teatud põhjust. Kõikjal maailmas on levinud n.-ö. hullude roheliste liikumised, mis tõepoolest nagu üritaksid ühiskonda kiviaega tagasi paisata, aga sellist eesmärki tänapäeva arenenud ühiskonnad ei ole endale seadnud. Samas tunnustatakse, et selline loodust üleekspluateeriv majandus, nagu on praegu väga paljudes arengumaades, on keskkonna hävitamise kaudu nendele samadele maadele ka majanduslikult väga kahjulik.

Ülesanne on niisiis leida optimum majandusliku kasvu ja keskkonna või nendevahelise antagonismi vahel. Selle kohta on maailma kõige levinumas keeles käibel väljend *sustainable development*. Ma üritasin eile leida sobivaid eestikeelseid vasteid sõnale *sustainable* ja tõepoolest, kumma keele rikkus see on, ma ei tea, aga tõlkida võiks seda väga mitmeti: kõlblik, säilitav, alleshoidev või isegi õdus ja ladus. Muidugi on kõige sobivama sõna leidmine keeletarkade ülesanne, aga üldiselt käib see ühenduses sõnadega *world* ja *development*. See on alates ühest ÜRO 1983. aasta resolutsioonist väga populaarne väljend kogu arenenud maailmas. Ma rõhutan, et on ainult üks võimalus ajada asju nii, et organisatsioonid ja üksikisikud tunneksid keskkonna eest vastutust. See põhimõte on omaks võetud arenenud riikides. Võin siin näiteks tuua Norra. Norra kohta tuleb öelda, et see on maailmas üks puhtama keskkonnaga maid, aga ta on siiski väga initsiatiivikas rahvusvaheliste, n.-ö. globaalsete ökoloogiliste asjade lahendamisel ja tema initsiatiivil on valmimas mitmeid riike ja rahvaid kohustavad lepingud. Norra valitsuse hiljutine aruanne parlamendile rõhutab: "Lisaks on väga tähtis, et indiviidid ja organisatsioonid võtaksid endale vastutuse keskkonna eest. Nii Norras kui ka Soomes, võib-olla ka mõnel muul maal valmistatakse praegu ette keskkonnapügalate kirjutamist põhiseadusesse."

Keskkonna mõttes ei ole maailm sama, mis eelmiste Eesti põhiseaduste tegemise ajal, kahjuks ei ole sama ka Eesti ühiskonna seisund. Meie ülesanne peaks olema mitte lasta meie keskkonnal enam märgatavalt halvemaks minna, vaid hoida seda kõlblikuna järgmistele põlvkondadele. Üks vahend selle saavutamiseks on selle märkimine põhiseaduses. Olgu pealegi, et viimases ettepanekus, mis ilmselt täna hiljem veel arutlusele tuleb, on seda tehtud tõepoolest väga mitmel moel. Ma palun assamblee liikmeid suhtuda sellesse küsimusse arusaamise ja hea tahtega, sest

ega meil pole vist teist maad, kuhu kolida. Kõigi muude tähtsate ja väga tähtsate küsimuste kõrval hingame nüüd sügavalt sisse. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Tuletan meelde, et sõnavõtt puldist peaks ammenduma seitsme minutiga. Järgmisena saab sõna härra Sirendi. Palun!

A. Sirendi

Austatud kolleegid! Mul on suurepärane võimalus hoida sedavõrd aega kokku, kuivõrd härra Tarand seda üle kulutas. Mind huvitab ainult § 16, mis kõlab nii, et kedagi ei või tema nõusolekuta allutada meditsiinilistele või teaduslikele katsetele.

Kogu küsimus on sedavõrd keeruline ja jätab lahtiseks inimese allutamise ebaseaduslikele katsetele, mida meil kogu aeg on tehtud. Seda on nimetatud teaduslikuks kommunismiks ja on katsetatud inimesi selle süsteemi järgi elama panna, on katsetatud tervete rahvaste ümberpaigutamist ühte või teise keskkonda. See, kas neid katseid nimetati teaduslikeks või olid need ebaseaduslikud, ei tähenda kaugeltki seda, et konstitutsioonis võiks olla see küsimus nii kitsalt valgustatud. Mulle tundub üldse, et tuleb keelata inimkatsete korraldamine. See puudutab niihästi inimese väärikust, au, tema õigust esindada ennast ametiasutustes ja igal pool mujal, sest mulle tundub, et väga paljudes riikides on selle põhimõtte vastu suurelt eksitud. Sageli on katsetatud seda, kui palju on inimene võimeline taluma alandust, kuivõrd on võimalik talle seaduslik pension maksta välja heategevas korras, vaeste supiköögi või kompensatsioonide kaudu. Need on kõik sotsiaalsed eksperimendid, mida korraldatakse meie inimese kallal, ja niisugused asjad peaksid olema tulevikuühiskonnas keelatud. Edasi. Mis puutub tema nõusolekusse, siis see ei tähenda kaugeltki seda, et süüdimatu isiku kallal võib igasuguseid meditsiinilisi katsetusi korraldada. Ma saan aru, et nõusolek on vajalik, sest sisuliselt on igasugune ravi meditsiiniline katsetus. On olemas muidugi eeskirjad, mille järgi võib seda süsteemi kindlalt korraldada, kuid igal juhul on tegemist katsega, kas on võimalik selle kaudu terveks saada või mitte.

Kokku võttes: mulle tundub, et lihtsam oleks see paragrahv välja jätta kui seda parandada, sest praegusel kujul jätab see liigselt palju aruteluvõimalusi nendele teravmeelsetele isikutele, kes püüaksid õigustada nende inimkatsete jätkumist meie ühiskonnas, mida juba aastakümneid on meie inimeste kallal toime pandud. Tänan!

Juhataja

Härra Kask, palun!

P. Kask

Austatud härra juhataja! Kallid kolleegid! Kõigepealt nendin, et II peatükk, mis puudutab põhiõigusi, on meie põhiseaduse üks kõige nõrgem osa. See on paratamatu, sest meil ei ole seda

kogemust, kuidas põhiseaduses põhiõiguste sätestamine kaitseb ühiskonda ja demokraatiat. Kogu selle probleemi lahendamine lükkub nähtavasti paratamatult tulevikku, sellesse aega, kui me selle kogemuse omandame.

Mul on ettepanek, et järgmise nelja või viie aasta jooksul me lihtsustaksime seda korda, kuidas muudetakse põhiseadust, ja nõrgendaksime nõudeid. See protseduur, mis tuleb põhiseaduse muutmiseks läbi teha, on päris adekvaatselt kirjutas meie viimases peatükis, ent järgneva nelja-viie aasta jooksul ei ole need stabiilse süsteemi reeglid meil kohaldatavad, adekvaatsed. Me näeksime kurja vaeva, kui me neid kohaldaksime. See ei ole üksikprobleem, vaid meil on hulk teisi probleeme, mis seonduvad põhiseaduse kohaldamise küsimustega, üleminekuprotsessidega, sest on selge, et kui ühel päeval võetakse põhiseadus sellisel kujul või umbes sellisel kujul, nagu see praegu on, rahvahääletusel vastu, siis ei tähenda see veel, et järgmisel päeval hakkab see kohe täies mahus kehtima. See lihtsalt ei ole võimalik. Seega, varem või hiljem, nähtavasti pärast seda, kui tekst on päris valmis saanud, peame kas meie või ülemnõukogu (mina eelistaksin, et mina ise) välja töötama ka need reeglid, kuidas asja kohaldatakse.

Mul on südamel veel teine küsimus. See puudutab kolmanda toimkonna tööd, see puudutab üldiselt valitsuse, parlamendi ja riigipea vahelisi suhteid. Seda, mis kolmandas toimkonnas on disainitud, neid tasakaalumehhanisme ei pea ma täiuslikuks. Klassikaline parlamentaarsüsteem on niisugune, kus parlament saab valitsusele usaldamatust avaldada, aga sedasama saab ka täidesaatev võim teha parlamendi suhtes – kutsuda esile erakorralisi valimisi. Täidesaatevasse harusse kuulub valitsus ja president. Väga tavaline on, et üheskoos võivad nad erakorralisi valimisi välja kutsuda vähemalt tingimusel, kui on tekkinud parlamendi ja valitsuse konflikt, kui on tekkinud valitsuskriis. Teine väga tavaline parlamentaarsüsteemi element on konstruktiivse usaldamatushääletuse nõue. See, mis kolmandas toimkonnas on tehtud, ongi midagi nende kahe vahepealset, aga samal ajal ei ole kumbagi lõpule viidud ja kokku võttes on sellel asjal puudused, nõrgad küljed. Ühele neist viitas eile ekspert härra Kross. Nimelt sellele, et riigipeale antakse ainult üks kord võimalus kätt proovida, kui valitsust moodustatakse, pärast seda jääb siiski võimalus Riigikogule endale. See nõrgendab riigipea positsiooni ja tema tasakaalustavat rolli selles süsteemis, selles kolmnurgas. See kisub liiga vana, tasakaalustamata parlamentarismi suunas, mis oli Eestis 1920. aastatel.

Teine puudus, mis selles skeemis praegu on, on see, et ei eristata seda esimest valitsuse moodustamist kohe pärast valimisi ja hilisemat olukorda. Esimene tähendab seda, et parlament on äsja valitud. Selles olukorras see nõue, et teatud aja jooksul tuleb moodustada valitsus, annab mõnele erakonnale kätte väga tugevad trumbid, eelkõige neile erakondadele, kes valimistel millegipärast tegid mingi vea ja said vähe kohti. Nemad on huvitatud, et valimised tuleksid kordamisele. Seega blokeerivad nad valitsuse moodustamist nii palju, kui suudavad. Nende

positsioon valitsuses, kui see lõpuks moodustatakse, on parem kui nendel, kes esinesid valimistel hästi. Selle tõttu (sellest oli mul ka ühe eksperdiga juttu, kui ta siin käis) ei peeta võimalikuks või soovitatavaks, et esimesel valitsuse moodustamise protsessil oleks niisugune ajapressing peal.

Tuuakse näiteid ajaloost. Iisraelis on seda esimest valitsust moodustatud 11 kuud. Küllap on valitsuse moodustamise juures, koalitsiooni loomise juures objektiivsed raskused, eriti kui tegemist on mitmeparteisüsteemiga, väga diferentseeritud ühiskonnaga.

Teine juhus on siis, kui valitsus on kukutatud. Tõepoolest, sellises olukorras võib parlamenti sundida kohustuslikult kiiresti valitsust moodustama. Saksamaal, kus see konstruktiivse usaldamatuse nõue disainiti, oli eriti kiire nõudmine koos usaldamatuse avaldusega, oli vaja kohe valida uus peaminister. Selles olukorras, kus asi kaasneb umbusaldusküsimusega, on loomulik, et riigipea roll võib olla ka teisejärguline. Seal võib riigipead n.-õ. kõrvale jätta valitsuse moodustamise protsessist, aga esimesel valitsuse paikapanelkul võiks riigipeal olla tugevam roll küll.

Need on minu mõtted. Ma ei saa neid mõtteid väljendada konkreetsete ettepanekutega, sest see on süsteem, ma peaksin siis kogu uue süsteemi looma ja selle ette panema. Sellise süsteemi loomine on toimkonna ülesanne. On lihtsalt ettepanek kolmandale toimkonnale nende küsimuste üle põhjalikult järele mõelda, kaasata eksperte. Nagu ma juba viitasin, härra Kross oli selles suhtes kriitiline. Küsimus on väga kompleksne ja küllalt oluline. Tänan!

Juhataja

Aitäh! Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Austatud kolleegid! Ma jätkan mõneti sealtsamast, kust Peet Kask alustas. Oma kohal istudes ma natuke turtsatasin, kui Peet Kask ütles, et meil ei ole II peatüki sõnastamise jaoks piisavalt kogemusi ja ta loodab neid kogemusi saada alles viie aasta pärast. Ma kasutan juhust, et pöörduda oma põhilise meetodi juurde ja lähtuda kogemusest. Mul on kiusatus küsida siin saalis viibijate käest, kas nad tõstaksid käe püsti ja annaksid märku, kes neist on võinud ankeeti kirjutada oma elukutseks tööline. Ma näen, et üks või kaks või kolm kätt on püsti. Ma toetun siis nende kogemusele samuti.

Minu meelest on ka professor Rebane oma märkustes vihjanud sellele, et siin põhiseaduses ei ole meil selles osas, kus tegeldakse tööga, töoinimesega, asjad korras. Ma saan aru, et intelligentidel või, nagu Lenin ütles, intelligentidele see tõepoolest puudub, aga kas tulevikus seda töoinimeste kogemust üldse tuleb? Ma tahan soovitada kaitsta mitte "isme", vaid inimesi.

"Ismide" kaitsmine on ka sotsialistlikust ühiskonnast pärit nähtus. Töoinimese kaitse võiks seisneda selles, et põhiseadus tähtsustab üldse tööd ja sotsiaalhoolekannet võib-olla selles stiilis, nagu oli meie 1933. aasta põhiseaduses ja on ka mujal. Ma mõtlen, et meil tasub eeskujuks võtta

kas või Iirimaad.

Näiteks § 32 algab minu meelest natuke kummaliselt. Öeldakse, et abivajaja eest hoolitsemise kohustus lasub eeskätt perekonnaliikmeil. Sellises dispositsioonis asja esitamine on minu meelest natuke paha. Me peaksime lülitama kuhugi paragrahvi, kas või sellesesamasse, suurema riigipoolse kohustuse. Ma soovitan mõelda, kas annaks kirjutada põhiseadusesse lause, et riigi kohus on võidelda vaesuse vastu ühiskonnas. Seda on peetud võib-olla natuke naljakaks lauseks, aga ma tsiteerin professor Rebast, kes ütleb ka, et riikliku sotsiaalkindlustuse aspekt on nõrgalt nimetatud.

Kogemuste hulka kuulub ka see, kuidas suhtuda riigimonopolisse ja eramonopolisse. Meil ei ole veel väga selge, kui võimas on erakapital, kui seda ei talitseta. Paragrahv 30 on justkui ammendav: seal öeldakse, et omandiõigus on kindlustatud, selle õiguse kitsendused määratakse seadusega. Aga kas ei oleks õigem juba siin jätkata natuke täpsemalt ja öelda julgelt, et riik peab talitsetama oligarhilise või erakapitali survet üksikule kodanikule piiravate seadustega ja võib-olla panema ka erakapitalile sõnaselgelt kohustuse teha eraldi ühiskonna sotsiaalseks ja kultuuriliseks arendamiseks? Vähemalt minu naha vahel on see kogemus olemas ja pean õigeks sellist lähenemist, et mõningaid asju nii julgelt sõnastada.

Peet Kase mõtetega haakub ka veel mõni teine mõttekäik. See on põhiseaduse läbivaatamise vajadus tulevikus. Mõnedes põhiseadustes on tehtud kohustuseks põhiseadus kümne aasta järel läbi vaadata. Võib-olla tasuks meilgi mõelda sellele või siis (nüüd ma räägin etteruttavalt) minna seda teed, et kirjutada juurde veel XVI peatükk, mis käsitleb põhiseaduse rakendamist ja selle üksikjuhtumeid. Siis mahuks sinna ka näiteks paar olulist aspekti. Sinna võiks kirjutada isegi sellise soovi või käsu, et esimene Riigikogu võiks olla kolmeaastane. Paljud soovitasid seda põhiseadusesse sisse kirjutada, aga nüüd on neli aastat. Erandkorras võiks siis kehtestada XVI peatükis, et esimene Riigikogu oleks kolmeaastane. Samuti võiks sinna kirjutada kohustuse, et esimene põhiseaduse läbivaatamine oleks teise Riigikogu ülesanne. See oleks võib-olla väga töökindel meetod. Tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Härra Adams, palun!

J. Adams

Head kolleegid! Ma olin vahepeal haige. Võib-olla ma räägin seda, mida te eile või juba varem läbi arutasite, siis ma palun kutsuda mind korrale. Minu jutt haakub suurel määral Peet Kase jutuga. Alustan sellest, et meie praeguses kavandatavas põhiseaduses ei ole riigivanem täidesaatva võimu osa. Siin on see kahtlemata peamiselt seadusandliku võimu osa. Selles on erinevus presidentaalsest ja poolpresidentiaalsest süsteemist. Toetan üldiselt Peet Kase märkusi, mis puudutavad valitsuse loomise või moodustamise tähtaegu, samuti riigipea osa laiendamist.

Esialguses projektis oli riigipeal ette nähtud võimalus vähemalt kaks korda seda teha, põhimõtteliselt on see ka probleem. Praegu on jäänud ainult üks võimalus.

Ka mul on eriarvamusi kolmanda toimkonna töö tulemuste kohta. Kõigepealt ühes väga põhimõttelises küsimuses, mille üle võib-olla peakski diskuteerima, sest parandusi sisse viia ei saa. Esialguses projektis oli mõeldud niimoodi, et Riigikogu teeb seadusi ja Riigikogu ei tegele isikute ametisse määramisega, välja arvatud sellised ametikohad, mis on seotud Riigikogu enda tööga. Täheleb, muudele ametikohtadele määramine oli mõeldud riigipea, riigivanema funktsioonina. Kolmas toimkond on üldiselt selle põhimõtte pea peale pööranud. Ta on leidnud, et riigivanem on eelvalikuorgan, kes selekteerib välja kandidaadi ja siis Riigikogu kinnitab selle ametisse. See oleks minu arvates tagasipöördumine, kordan siin Peet Kase arvamust, Eesti Vabariigi esimese põhiseaduse liigse parlamentaarsuse juurde ja vaevalt et see ennast õigustaks. Muidugi tekib selle konstruktsiooniga terve hulk probleeme. Kui kõigi riigi kõrgemate ametnike ametisse kinnitamine on riigivanema ülesanne, siis kuidas toimub eelvalik? Sellisel juhul oleks Riigikogu ainult üks eelvalikuorgan. Meie eelnõus olid esialgu ette nähtud eelvalikuorganitena mitmesugused Riigikogu toimkonnad. Kuna hääletati välja põhimõtte nimetada üksikuid toimkondi põhiseaduses nimepidi, siis läks see probleem muidugi järjest keerulisemaks. Kui praegu paistab olevat aktsepteeritud põhimõtte, et paljud kõrgemad riigiametnikud, kaasa arvatud kohtunikud ja kõrgemad ohvitserid, kinnitab ametisse riigivanem, siis tekib põhimõtteline probleem, kas riigivanemal on õigus keelduda kellegi ametisse kinnitamisest juhul, kui talle antakse kandidatuur ette. Loogiline oleks, et kui me anname riigivanemale suspensiivse vetoõiguse seaduste juures, siis peaks tal olema ka mingisugune vetoõigus isikute ametisse nimetamise puhul. Erandid võiksid olla ministrid, kelle nimetamine oleks peaministri privileeg. Üldse ma tahan teid üles kutsuda, et me teeksime redaktsioonilise paranduse ja lepiksime kokku mõningates terminites. Ma soovitan põhiterminitega kasutada "ametisse kinnitamine" ja "ametist vabastamine". Sõna "nimetamine" on üldiselt mitmetähenduslik ja tekitab segadust. Tullis põhiseaduse muutmise küsimuste juurde, jagan kõiki eespool esitatud kahtlusi. Täheleb, ilmselt on lähiaastatel vajalik põhiseaduses tehtud n.-õ. näpuvigade parandamise lihtsustatud kord. Samal ajal me võime ka ette näha, et just needsamad aastad on tõenäoliselt Eesti demokraatiale kõige raskemad, nii et me peaksime leidma kuldse kesktee. Esialguses eelnõus oli välja pakutud võimalus põhiseaduses näpuvigade parandamiseks väga kõrgelt kvalifitseeritud Riigikogu enamuse otsusega. Praegu on see välja jäetud, praegu võtavad ainult kaks Riigikogu järgnevat koosseisu vastu põhiseaduse parandusi. See on ilmselt äärmiselt pikk aeg. Ma ei oska siin kindlat lahendust välja pakkuda. Igatahes on probleem olemas ja mingisuguse kompromissi me peaksime leidma.

Lõpuks tahan veel peatuda küsimusel meie põhiseaduse jõustumisest, kehtima hakkamisest. Ka

on mul kolmanda toimkonnaga väike kana kitkuda. Veel sel ajal, kui põhiseaduse täiendusettepanekud olid tehtud, sai umbes seitsmesse-kaheksasse lisaparagrahvi esitatud materjal, mis puudutas põhiseaduse jõustumist ja kehtima hakkamist. Ma ei ole siiani saanud kolmandalt toimkonnalt vastust selle kohta, kas toimikond vaatas selle asja läbi või ei. Võib-olla see vastus laekus eile, ma ei ole neid pabereid veel jõudnud läbi vaadata, igatahes nädalavahetuse lõpuks seda veel ei olnud. Kuid ma tahan teile seda materjali tutvustada, osa on nagunii sellega tuttav. Ettepanek seisneb selles, et me kirjutaksime praegu põhiseadusele veel juurde kas terve peatüki või viimasesse peatükki lisaparagrahvid, mille mõte oleks lühidalt järgmine: põhiseadus jõustub tervikuna otsekohe pärast tema vastuvõtmist rahvahääletusel, kuid tema üksikute osade ja üksikute paragrahvide kehtima hakkamine on kindlas ajalises järjestuses, mitte kõik ei hakka kehtima korraga. Nimelt oleks meil võimalik välja tuua nende paragrahvide loetelu, mis peavad hakkama kehtima otsekohe põhiseaduse jõustumise päevast. Sinna võiksid näiteks kuuluda põhiliselt üldosa paragrahvid, kodanike õiguste ja kohustuste paragrahvid ning Riigikogu valimist käsitlevad paragrahvid.

Järgmine loogiline osa oleks, et hakkaksid kehtima need paragrahvid, mis käsitlevad Riigikogu tööd. Täheandab, sellest momendist peale, kui Riigikogu valimised on toimunud, alustab Riigikogu oma tööd. Mispärast see niimoodi on? Põhjus on selles, et kui me seda korda ei sätesta, siis peame tunnustama, et vahepeal on mõnel teisel kogul Riigikogu ülesanded ja kohustused. Ma arvan, et see ei ole poliitiliselt otstarbekas. Samamoodi sellest päevast, kui Riigikogu on kokku tulnud, peaksid jõustuma riigivanema valimist käsitlevad paragrahvid ja otsekohe käivituma ka riigivanema valimise protseduur.

Kolmas osa, mis käsitleb riigivanema ülesandeid, peakski hakkama kehtima sellest momendist peale, kui riigivanem on andnud ametivande või, tähendab, ta on asunud oma ülesannete täitmisele. Siin võib nüüd muidugi mõelda, kas me jõustame valitsuse ülesandeid ja õigusi käsitlevad paragrahvid sellest momendist, kui valitsus on ametisse astunud. Arvatavasti tuleks mõnede paragrahvide jõustumise või isegi tervete peatükkide jõustumise täpne tähtaeg ja kord jätta juba valitud Riigikogu ülesandeks. Ma mõtlen siin põhiliselt niisuguseid paragrahve, mis nõuavad enda rakendamiseks mingisuguseid ümberkorraldusi ühiskonnas, eriti kohtutega seotud paragrahve, mille kehtima hakkamiseks on vaja teha konkreetseid eeltöid.

Miks ma sellest asjast siin praegu räägin? Mul on tunne, et meie Põhiseadusliku Assambleena oleme siin natukene rohkem, kui tahtis tunnustada see ülemnõukogu otsus, mille järgi me oleme (nagu siin Tõnu Anton on korduvalt väljendanud) ainult ülemnõukogu tööorgan. Ma arvan, et me ei ole ainult seda. Ma arvan, et sisuliselt me oleme kujunenud selliseks koguks, kus tehakse konstruktiivseid poliitilisi kompromisse, et minna üle põhiseaduslikule riigikorrale. Loomulikult, iga siin sündinud konstruktiivne idee satub kõigi Eesti poliitiliste jõudude tähelepanu alla. Nad

uurivad seda ja annavad selle kohta oma seisukoha, kuid mul on tunne, et on väga suur tõenäosus, et konstruktiivset ideed, mida meie kogu siin aktsepteerib, aktsepteerivad kompromissina kõik Eesti poliitilised jõud ja arvatavasti on see ka see, mida Eesti kodanikkond meilt ootab. See tähendab mitte ainult põhiseaduse teksti kui sellist, vaid ka põhiseadusele sujuva ülemineku teed. Tänan!

Juhataja

Suur tänu! Paraku olen sunnitud veel kord kolleege paluma, et teie sõnavõtt ammenduks seitsme minutiga. Härra Raig, palun!

I. Raig

Austatud juhataja! Austatud kolleegid! Mind ajendas kõnepulti tulema § 33. Ma toetan täiesti härra Andres Tarandi väljaõeldud mõtteid. Tahan omalt poolt seoses selle paragrahviiga veel mõned mõtted lisada ja siis teha mõned üldisemat laadi ettepanekud.

Alustan hoopiski §-st 34, kus on kirjas, et Eesti kodaniku kohus on olla ustav Eesti riigile ja tema põhiseaduslikule korrale ning kaitsta Eesti iseseisvust. Loomulikult, Eesti iseseisvus, Eesti riigi allesjäämine on meie keskne küsimus, kuid ma võin küsida, mis kasu on olla ustav, kui meie elukeskkonna ja riigi püsimise küsimuse võib otsustada hoopis meie keskkonna seisund. Kui see läheb niivõrd halvaks, et me peame siit lahkuma, ei ole ka sellel ustavuse printsiibil enam mingisugust tähtsust. Seepärast on mul ettepanek sõnastada § 33 selliselt, et mitte Eesti riik kaitseb loodust, vaid Eesti riigi ja tema kodanike kohus on kaitsta loodust, ja lisada juurde sellesse lõiku, et kõigil on õigus tervise kaitsele ning tervislikule töö- ja elukeskkonnale, samuti hüvitisele kahju eest, mida on tekitatud nende tervisele ja varale. Nii et ma arvan, et me peaksime redaktsioonitoimkonna ja härra Tarandiga veel mõtlema § 33 uue sõnastuse üle, sest praegu see ei haaku §-ga 34 või, õigemini, need on pea peale pööratud.

Nüüd üldisemad märkused. Veel tuleks sellesse II peatükki kindlasti sisse panna mõte, mis on kooskõlas rahvusvaheliste kokkulepetega, et eristatakse kodanike õigusi. Moodsad Euroopa konstitutsioonid sisaldavad kõiki neid eristusi ja ka meie peaksime püüdma oma konstitutsiooni moderniseerida. Kuid mul puudub konkreetne ettepanek, see jääks vastavale töötoimkonnale. Samuti ma leian, et me oleme väga vähe teinud tööd peatükiga, mis käsitleb välislepinguid. Ka välislepingute peatükis peaks olema viide rahvusvahelistele lepetele, minupärast kas või ÜRO lepetele ja ÜRO töökorraldusele, et me järgime ÜRO vastavaid sätteid. Kuidas seda peab tegema, seda peaks ilmselt kooskõlastama välisministeeriumi ja härra Meriga, kes on antud küsimustes võib-olla kõige kompetentsem. Kahjuks seda praegu siin ei ole.

Veel üks või kaks ettepanekut üldise töökorralduse kohta. Kui meie põhiseaduse projekt läheb üldrahvalikule arutusele, siis me peaksime kindlasti enne väljakuulutamist moodustama vastava töögrupi, töötoimkonna, kes peaks ette valmistama selle üldrahvaliku arutluse käigu. Me

peaksime saatma oma inimesi kõikidesse maakondadesse rahvaga kohtuma, sest väga ebasoovitav oleks praegu sellise ebaterve õhkkonna kujunemine. Me peaksime jätkama sedasama joont, mille kohta me ise andsime allkirja, et siin Põhiseaduslikus Assamblees töötades me püüame unustada ja jätta kõrvale päevapoliitika. Et ka üldrahvalik arutelu ei kujuneks selliseks päevapoliitiliseks kemplemiseks, teen ma ettepaneku moodustada selline komisjon, kes valmistab ette üldrahvaliku arutelu, valmistab ette need inimesed, kes lähevad rahvaga kohtuma, ning ühtlasi analüüsib üldrahvaliku arutelu käiku, fikseerib kõik parandusettepanekud, et redaktsioonitoimkond saaks teha konkreetset tööd. Ma arvan, et redaktsioonitoimkond ei peaks sekkuma sellesse üldrahvalikku arutellu, tema võtab vastu ainult need parandusettepanekud, mis üldrahvalikult arutelult tulevad.

Ma toetan härra Adamsi seisukohta, et praegu on aeg alustada ka konstitutsiooni rakendusotsuse ettevalmistamist. Millise loogika järgi see tuleb? Ma arvan, et see tekitaks jälle täiendavaid pingeid, kui sellega peaks hakkama tegelema ülemnõukogu. Ma arvan, et kui üldrahvalik arutelu on läbi, siis peab Põhiseaduslik Assamblee hakkama arutama vastavat otsuse projekti, kuidas põhiseadus rakendub. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Härra Salum, palun!

V. Salum

Austatud kolleegid! Kogu meie Põhiseadusliku Assamblee töö kasvas välja probleemist, et kehtib küll 1938. aasta põhiseadus, aga see ei ole rakendatav. Meie ülesanne oli mitte välja töötada uut põhiseadust, vaid muuta seda nii, et see oleks meie oludes rakendatav. Toetan täiesti Jüri Adamsi ettepanekut, et see põhiseaduse rakendamise ja muutmise probleem peab põhiseaduses sees olema. Täiesti mõeldav on see liita XV peatükiga, mis räägib põhiseaduse muutmisest. Kui vaadelda alternatiivseid eelnõusid, siis Lepsi eelnõusse on see sisse võetud. Lepsi eelnõu § 67 ütleb: "Riigikogu valib oma esimesel istungil Riigikogu esimehe ja teised juhatuse liikmed. Kuni Riigikogu esimehe valimiseni juhatab istungit Põhiseadusliku Assamblee esimees." Nii et tema on veel kaugemale läinud ja võtnud selle põhiseaduse rakendamise ka põhiseadusesse sisse ja leidnud Põhiseadusliku Assamblee esimehele kindla koha. Just see üleminek ühelt põhiseaduselt teisele on konstitutsiooni lahutamatu osa. Seda mõtet peaksime põhjalikult kaaluma ja kindlasti põhiseaduse rakendamise korra lülitama kas XV või XVI peatükki. Lepsi eelnõu on veel üks väga hea täiendav mõte: Eesti oleks tuumarelvavaba. Ka see mõte peaks põhiseaduses sees olema. Täna!

Juhataja

Aitäh! Härra Tarto!

E. Tarto

Tere hommikust, lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Ma tahan kõigepealt toetada kahte eelkõnelejat, nimelt härrasid, kes toetavad keskkonnakaitseprobleemide sissevõtmist. Mul on üks niisugune konstruktiivne ettepanek alustada selle keskkonnakaitsega ja assamblee liikme Enn Tarto tervise kaitsega meie saalist. Nimelt, kui uks on taga lahti, siis on pidev tuuletõmbus, sellepärast ma palun, et juhatus või keegi tehnilistest töötajatest avaks külguksed, koormus langeks, sest ma lihtsalt ei suuda ust kogu aeg sulgeda. Härra Leissoni ettepanekuga kohad vahetada ma ka nõus ei ole, sest mul ei ole üldse kombeks kohta vahetada. Aitäh!

Teiseks. Ma toetan härra Adamsi ja härra Salumi mõtet, et me peaksime käsitlema ka põhiseaduse rakendamist. Olen sellega päri.

Kolmas põhjus, miks ma tahtsin sõna võtta, on §-d 34 ja 49. Meie toimkond tegi apellatsiooni, mis on antud ka redaktsioonitoimkonna juhatusale. See apellatsioon on järgmine: § 34 lõikesse 2 lisada, et Eesti Vabariigi iseseisvuse kaitsmine ja põhiseadusliku riigikorra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslik vastuhakkamine on iga Eesti kodaniku põhiseaduslik õigus. Juhul kui see vastu võetakse, siis jääks ära § 49, mille sisu praeguses eelnõus on, et põhiseadusliku riigikorra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslik vastuhakkamine on rahva põhiseaduslik õigus. Rahva põhiseadusliku õigusena on seda väga raske realiseerida, sest me teame, et kui maa on näiteks okupeeritud, siis on väga raske teostada rahva tahet. Tähendab, minevikus olid need, kes küüditasid, üks osa rahvast ja need, keda küüditati, olid samuti osa rahvast. Aga juhul kui meie toimkonna ettepanek võetakse vastu, siis oleks loomulik, et § 49 jääb ära, sest tõesti, kuidas on seda võimalik realiseerida? Aitäh!

Juhataja

Täna, härra Tarto! Härra Erm, palun!

A. Erm

Lugupeetud assamblee liikmed! Ma tahan puudutada kahte küsimust. Esimene probleem on käsitletav väga lühidalt. Ma leian samuti, et on vaja võtta vastu ka põhiseaduse rakendamise otsus ja reglementeerida see, kuidas põhiseadus jõustub.

Teine probleem on keskkonnaprobleem. Me arutasime § 33 ja § 5, kus keskkonda käsitletakse päris põhjalikult. Põhiprobleem, milleni me jõudsime, on see, et kuidagi tuleks põhiseaduses sätestada selline mehhanism, et karistatakse mitte ainult nende tagajärgede eest, mida tekitatakse loodusele (need momendid on jooksnud läbi, et kahju hüvitatakse), vaid karistatav peab olema iga tegu, mis looduse vastu tehakse, olenemata sellest, kas see tõi endaga kaasa kahju või ei toonud. Tähendab, juba tegu iseenesest on meie riigis karistatav, täpselt nii nagu purjus peaga autojuhtimine, kuigi sellega ei pruugi alati kaasneda avariid või kahju tekitamist. Me jõudsime sellisele järeldusele ja esitasime ka apellatsiooni, et § 33 võiks sõnastada nii, et igal inimesel on õigus tervise kaitsele ning tervislikule töö- ja elukeskkonnale. Sellega oleksid siis tagatud n.-õ.

inimese õigused. Teine lause, teine lõige: loodust ja elukeskkonda kaitsvate seaduste rikkumine on karistatav. Siit nüüd tuleks tegelikult juba välja see moment, et karistatav on mitte ainult see, kui tekitatakse kahju, vaid ka seaduste rikkumine. Muidugi, ma juba kuulen vastuväiteid, et seaduste rikkumine on alati karistatav, aga lähtudes meie praegusest praktikast, me rohkem võitleme tagajärgedega, kui et tegelikult garanteerime seaduste täitmise. Üks variant oleks, et võiks olla seesama lõige: loodust ja elukeskkonda rikkuv tegu on karistatav. Ma lihtsalt pakun mõtlemiseks neid lauseid välja. Kolmas lõige sellesamas §-s 33: "Igal isikul ja organisatsioonil on kohustus hüvitada elu- ja looduskeskkonnale tekitatud kahju." Isiku all saab siin mõelda nii üksikisikut kui ka juriidilist isikut ja organisatsiooni all kõige ülejäänu hulgas ka riiki (riiki kui organisatsiooni). Need põhilised momendid peaksid olema küllalt lühidalt ja mõistetavalt selles paragrahvis toodud.

Veel üks moment. Paragrahvis 34 on öeldud, et Eesti kodaniku kohus on olla ustav Eesti riigile, tema põhiseaduslikule korrale ja kaitsta Eesti iseseisvust. Võiks kaaluda võimalust, et siia lõppu lisada sõnad "ning hoida ja kaitsta Eesti loodust". Võib-olla tuleks põhiseadusega panna Eesti Vabariigi kodanikele ka see kohustus. Ma tänan tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Kas meil on võimalik kokku leppida nii, et viimasena saab kõnelda puldist proua Endre ja viimasena saab sõna kohalt härra Sirendi? Palun, kas sellise lahendi vastu on proteste? Ei ole. Kõneks saavad sõna veel härra Korrovits ja proua Endre ning sõna kohalt saavad härrad Sovetnikov, Runnel ja Sirendi. Härra Korrovits, teil on sõna. Palun!

V. Korrovits

Lugupeetud juhataja! Head kolleegid! Eelmistes sõnavõttudes räägiti nii põhiseaduse rakendamise otstarbekusest kui ka looduskeskkonna kohta käiva sätte sissetoomisest. Need on minu meelest mõlemad õiged ettepanekud ja ma ei hakka nende sissetoomise tarvidust enam põhjendama, vaid räägin hoopis niisugusest küsimusest nagu põhiseaduse arutelu. Nimelt on see täiesti omaette etapp, mis peab järgnema meie assamblee tööle. Enne kui selle peale välja minna, peaks meie ühiskond mõtlema, mida ta teeb. Meie kogemused rahvaarutelude suhtes on olnud muidugi negatiivsed seoses Nõukogude konstitutsiooni, partei programmi ja võib-olla veel millegagi, mis ei tule hetkel meelde. Praegu tõesti ei pruugi rahvaarutelu tulemus olla negatiivne selles mõttes, et selle rahvaarutelu käigus väljatulnud mõtteid ja ettepanekuid tõsiselt ei arvestata, nagu oli vanasti. Aga ometi on siin omad ohud. Nimelt, täiesti selge on see, et kui rahvaarutelu on läbi, siis peab assamblee uuele ringile minema ja põhiseadusest veel kord üle käima. Seda võiks siis tinglikult nimetada neljandaks lugemiseks, sest teisiti pole üldse mõeldav mingeid rahvaarutelu tulemusi põhiseaduses arvestada. Mingil juhul ei ole selleks pädevad eraldi ülemnõukogu ja Eesti Kongress (kusjuures ülemnõukogu poolt on tulnud tõesti niisuguseid hääli,

et tema nagu võiks seda olla). Seda muidugi mingil juhul lubada ei saa.

Me oleme oma töös kokku leppinud ja oleme püüdnud ka sellest kinni pidada, et päevapoliitikat põhiseadusesse sisse ei too või kui seda sinna sisse tuuakse, siis katsume, et seda oleks minimaalselt. See rahvaarutelu aga ongi just päevapoliitika sissetoomine põhiseadusesse. Just see on halb, et väga tegusalt saavad toimida need propagandavahendid, mis praegu kahjuks on riigi kontrolli all. Ma mõtlen nii Kadriorgu kui ka Toompead. Näiteks võtab meie ühiskonnas praegu maad tugeva presidendivõimu sissetoomise tendents (on selge, kust see tuleb – Kadriorust). Niisugused asjad võivad rahvaarutelul põhjendamatult võimenduda ja mitte mingisugust konstruktiivsust see nähtavasti kaasa ei too. Nii et arvestades niisuguseid momente, peaksime oma töö lõpus mingil kujul vastu võtma otsuse, mis saab meie väljatöötatud eelnõust edaspidi. Minu ettepanek on see otsus formuleerida nii, et põhiseaduse eelnõu läheb rahvahääletusele ja rahvas ütleb selle kohta kas ei või jaa. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Aitäh! Proua Endre, palun!

S. Endre

Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Tahan jagada teiega kolme muret, mis mul on tekkinud siin Põhiseaduslikus Assamblees töötamise ajal. Tahan seda teha küllaltki avameelselt, kuna pean Põhiseaduslikku Assambleed üheks tõsisemaks ja tõisemaks koguks tänases Eestis. Kui te lubate, siis ma peatun kolmel punktil.

Meil on jäänud korraldada ja läbi arutada kolmanda lugemise käigus meie poolt rahvaarutelule esitatav põhiseaduse projekt. Meil on veel võimalik muuta aktsente ühe või teise vaidlusaluse probleemi puhul, mõtelda, võtta arvesse meie erimeelsusi ning teha kõige parem ja täiuslikum kogum. Nüüd, kui te lubate, siis ma ütlen, milline on minu arvates tänaseks päevaks väljatöötatud põhiseaduse projekti põhiline häda. See sai mulle eriti selgeks eile, kui me peale lõunat töötasime oma toimkonnas, teises toimkonnas. Nimelt on küsimus selles, et me ei ole põhiseaduses mitte alati silmas pidanud, et riigis on olemas kodanikud, riigis on olemas elanikud – kõik inimesed, kes hetkel siin elavad ja töötavad. Minu meelest peab põhiseadus sätestama kodaniku põhiõigused, kohustused ja vabadused ning nende baasil või neile toetudes kõik inimõigused neile inimestele, kes siin elavad ja töötavad. See ei ole meil alati selgesti sätestatud ja enesekriitika korras lubage mul öelda, et see ei ole selgesti sätestatud ka II peatükis. Ma toon siin ainult kaks näidet.

Eile oli meie toimkonnas vaidlus või õieti arutelu (mis on lõpuks üks ja seesama) § 21 üle, mis pärast redaktsioonitoimkonnast saabumist ei sätestanud, et erakondadesse on õigus koonduda ainult kodanikel. See probleem või see teema, mis puudutab poliitilistesse erakondadesse kuulumist, on demokraatlikes lääneriikides ju iseenesest selge. Aga meie peame selle üle

vaidlema, ehkki minule on viimasel ajal jäänud niisugune mulje, et me tihti kirjutame avalikult ja ütleme, et kuna me veel ei ole demokraatlikus riigis, siis me peame järgima ikkagi vähe arenenud maa printsiipe. See tuli eriti välja. Rohkem ma päevapoliitikasse ei suundu, kui et ülemnõukogu presiidiumis kinnitati isikutunnistuste nn vahelehed. Paragrahv 26 on teine paragrahv selles peatükis, mille pärast me pikalt vaidlesime. Õnneks sisenes meie toimkonnaruumi härra Leisson, kes tegi selgeks, et õigus kultuuriautonomiale on mitte vähemusrahvustel, vaid vähemusrahvustesse kuuluvatel kodanikel.

Need kaks punkti peaksid näitama, et ei ole ikka päris selge, kelle ja missugused õigused peavad olema põhiseaduses eeskätt esile toodud. Teatavasti juhtisid sellele tähelepanu ka Euroopa Nõukogu eksperdid, kes ütlesid, et liiga vähe on meie põhiseaduses räägitud kodanikuõigustest ja kodaniku kaitsmisest, liiga palju riigi volist kodaniku üle ja liiga vähe kodaniku ja kodaniku vahelisest suhtest. Aga neid aspekte on kõiki võimalik veel lihvida.

Nüüd minu teisest probleemist, millest ma tahan rääkida ja millest on siit kõnepuldist ka kõneldud. Enne kui me paneme põhiseaduse rahvaarutelule, on minu meelest kindlasti tarvis mõelda, kuidas põhiseadust ikkagi rakendatakse. Eriti pean ma seda vajalikuks sellepärast (ma olen seda siit ka varem öelnud), et meie ühiskonnas on liiga palju infomüra, ajakirjanduses on liiga palju emotsioone ja liiga vähe puhast fakti. Inimene ja rahvas ei suuda orienteeruda selles infomüras. Kui me ei sätesta siinsamas, selles kogus põhiseaduse kehtima hakkamist, jõustumist ja rakendamist sisuliselt (Jüri Adamsi ettepanek 1. novembrist), siis me asetame jällegi kodaniku raskuste ette. Ta ei orienteeru, mismoodi põhiseadus hiljem rakendub ja mida temalt õieti oodatakse. Nii et ma kutsun üles, et meie, see tõine ja asjalik kogu, katsuks täita ka teist funktsiooni, mis õieti ei ole küll meie ülesanne, aga me võime seda teha. Me väldiksime infomüra ja püüaksime tuua Eesti ühiskonda võimalikult rohkem selgust.

Pidin teile rääkima ka oma kolmandast murest, aga sellest ma jätan siiski kõnelemata. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Täna! Härra Sovetnikov, palun!

S. Sovetnikov

Austatud eesistuja! Lugupeetud kolleegid! Ütlen lühidalt oma arvamuse ja ettepaneku teile mõtlemiseks. Te võite minuga nõustuda või mitte. Minu arvates ei ole vaja karta, et meie põhiseaduse lõppteksti, mille me esitame ülemnõukogule ja tema siis rahvaarutlusele, jäävad mõned alternatiivparagrahvid. Näiteks niisuguses paragrahvis, mida me mitu korda hääletasime. Paragrahvis 54 on öeldud, et riigivanema valib valimiskogu jne, alternatiivina võiks olla, et valib rahvas. Ajalehtedes paljud lugejad kirjutavad, et Põhiseaduslik Assamblee ei usalda rahvale oma riigivanema ja presidendi valimist. Las ikka rahvas ütleb lõpparvamuse. Me peame näitama, et

meil siin assamblees oli ka tõsine arutamine, näiteks riigivanema või presidendi nimetuse teemal. Las ikka rahvas ütleb ja anname talle võimaluse. Mina ei ole nõus selle §-ga 54, et me valime nii. Me peame võib-olla rahvale näitama. See on minu arvamus. Täna väga!

Juhataja

Suur tänu! Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Kallid kolleegid! See jutt, mida ma tahan rääkida, väärinuks seitset minutit puldist, aga mu jalad löid nii nõrgaks, et ma pean istuma. Me oleme põhiseaduse vaakumi tingimustes ja need jutud sellest, et meie valmiv projekt pannakse veel rahvahääletusele, rahvaarutelule, on minu jaoks nii nõukogulik mõte, et ma tahaksin, et sellest mõttest loobutaks. See on ebaökoonoomne. Teised riigid paluvad kiiresti täisvolitusi presidendile ja uuele juhtkonnale. Sellega me venitaksime aega, sest teatavasti rahvas ju võtab arutelust osa ja me peaksime jälgima kõiki neid asju, mis lehes on kirjutatud. See kogu, mis siin koos on, ei liida oma mõtteid kokku tarkuse suunas, vaid see dokument, projekt, mis siit väljub, näitab seda rumaluse taset, millest allapoole see kogu ei lasku. Kui aktiivselt liituvad veel rahvahulgad, siis rumaluse tase langeb veelgi ja meil ei ole mingisugust võitu. Põhiseaduse projekti hääletamisele panekul võiks rahvale anda veel eraldi hääletamiseks üksikud peatükid, üksikud paragrahvid, näiteks seesama presidendi valimise kord. Kui meil on siin sees jäik seisukoht, mis rahvale ei meeldi, siis kukutatakse terve põhiseadus läbi ja me kaotame jälle ajas. Mul ei ole ajast kahju, aga selle ebamäärase vaakumi ajal kindlustab oma võimu selline kildkond, kes praegu hangeldab maha rahva kõiksugu rikkused. Selle pidurdamiseks on vaja kohutavat kiirust. Täna tähelepanu eest!

Juhataja

Suur tänu! Härra Sirendi!

A. Sirendi

Austatud kolleegid! Jätkates härra Runneli mõtet, tahan väljendada ka oma muret, just nimelt § 5 praeguse sõnastuse kohta. Sellest võib välja lugeda, et loodusvarad ongi kogu Eesti rahvuslik rikkus. Ma arvan, et rahvuslik vaimuvara võiks olla käsitletud just samas paragrahvis ressursside tähenduse sissetoomisel. Meie usk, moraal, ajalugu, haritus, töötahe, vaimne ja füüsiline tervis, anded ja kõik muu taoline ei ole vähem tähtis kui loodusvarad. Sellest saabki alguse suhtumine loodusesse. Me oleme oma rahvusliku taassünni protsessi ju põhiseadusest peaaegu välja lülitanud. Meie jaoks on Vabadussõda peaaegu võrdväärse tähendusega, nagu oli leedulastele Grunwaldi lahing. Sellepärast pakun mõtlemiseks järgmise sõnastuse: "Looduslikud, majanduslikud, sotsiaalsed, vaimsed ja fundamentaalsed ressursid moodustavad Eesti rahvusliku rikkuse. Seadus tagab ressursside kaitse ja loodusvarade säästliku kasutamise." Ma tahaks lisada veel seda, et fundamentaalsete ressursside aega ja ruumi sissetoomine ei võiks siin tekitada

mingisugust kahtlust. Tahan öelda vaid seda, et see isiksuslik, sotsiaalne, füüsiline ja muu selline on erakordse tähtsusega ressurss, mida tuleb hoida täpselt samamoodi nagu loodust. Seda aega, just nimelt õiget aega ei või lasta mööda ei siin ega kuskil mujal. Sellest rääkis põhjalikult ka härra Runnel. Tänan!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Loomulikult on kõige õigem tee tagada üksikisiku tulumaksuseaduse vastuvõtmine sel teel, et anda kõigepealt rahvale otsustada, kas ta tahab üksikisiku tulumaksu maksta või mitte. Aga enne kui me need vajalikud ja õiged otsused teeme, härra Leisson, te soovite vist veel sõna. Me küll lõpetasime sõnavõttud, aga ilmselt on midagi tähtsat. Palun!

E. Leisson

Kõrgesti austatud härra eesistuja! Kallid kolleegid! Muidugi ei ole see lihtsalt huligaanitsemine, et peale seda, kui kõrge kogu otsustas lõpetada sõnavõttud, süüitas Leisson tablool oma nimetähed. Aga just nimelt sellest ma tahangi alustada ja küsimusest, milleks üldse on tarvis konstitutsiooni. Enne seda küsis kolleeg Tarto, kes teda kaitseb. Mina pakkusin talle kaitset, aga see kaitsevariant talle ei sobi. Kes kaitseb kodanikku riigi vägivaldapaaradi eest? See on see idee, mis peaks kajastuma põhiseaduses. Kes kaitseb nõrgemat, kes kaitseb kohalikku omavalitsust keskvõimu eest? Aga see suur ja, ma ütlesin isegi, üllas töö, mida meie praegu siin teiega teeme, väärrib kangelasepose nime enam kui põhiseaduse nime: kirjutada sinna sisse ressursid ja kirjutada see ja teine ja kolmas. Ma tegin ökonomistina ühe väikese arvestuse ja tuleb välja niisugune paradoks. 1937/38. aasta põhiseadusest on meil jõustunud juba esimesed kuus paragrahvi ülemnõukogu otsusega 8. maist 1990. Tõepoolest, me peaksime ümber orienteeruma ja hakkama kirjutama Eesti Vabariigi kõikide seaduste põhjalikku kogu. Võib-olla see oleks tõesti meile jõukohane. Aga küsimus, millest ma tahtsin siiski rääkida, on see, et riigi funktsioneerimiseks tarviliku aparadi sees peab sündima veel terve konstitutsiooni kaitseaparatuur. Nii kummaline kui see ka ei ole, vähemaga kui kolmemiljonilise kodanikkonnaga Eesti Vabariigiga me selle ülesande täitmisega toime ei tule. Rahvast ei jätku. Peale selle on vaja ka põldu künda, kotte tassida, tehases töötada. See on minu meelest küsimus, mille üle tasub igat paragrahvi põhiseadusesse sisse kandes järele mõelda. Ma tänan!

Juhataja

Suur tänu, härra Leisson! Lugupeetud kolleegid! Me teeme nüüd 20-minutilise vaheaaja ja pärast seda palun kõnetooli proua Hänni. Me hakkame läbi hääletama redaktsioonitoimkonna väljatoodud alternatiive. 20 minutit vaheaega. Me kohtume taas kell 11.40.

[...]

Vaheaeg

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Vaheaeg on lõppenud. Palun kohaloleku kontroll! Meid on kohal 10. Algab redaktsioonitoimkonna alternatiivide hääletamine. Sõna on toimkonna esimehel proua Hännil. Palun!

L. Hänni

Austatud juhatus! Lugupeetud kolleegid! Eilses ettekandes ma tutvustasin teile juba neid alternatiive, mille suhtes redaktsioonitoimkond teeb ettepaneku need saalis hääletamisele panna, nii et alustame kohe alternatiivide analüüsi.

Kõigepealt I peatüki § 3. Siin on meil alternatiiv asendada lõik 3 lõiguga: „Täitmiseks on kohustuslikud üksnes avaldatud seadused.“ Arutelul esimeses toimkonnas leiti, et need kaks lõiku ei ole omavahel alternatiivid, vaid täiendavad teineteist ja ettepanek oli lülitada mõlemad lõigud paragrahvi 3. Redaktsioonitoimkond nõustub selle esimese toimkonna ettepanekuga ja seetõttu ei pea me vajalikuks antud alternatiivi hääletada. Kui saalil ei ole proteste, siis me võime edasi minna.

Juhataja

Läheme edasi.

L. Hänni

II peatüki § 18. Siin oli redaktsioonitoimkonnal ettepanek sõnastada § 18 lõige 3 lühendatud kujul: „Kuulumine kirikuisse ja usuühinguisse on vaba.“ Oleks hea ära kuulata teise toimkonna seisukoht. Kui nad nõustuvad redaktsioonitoimkonna ettepanekuga, siis ei pruugi me antud küsimust hääletada.

Juhataja

Jaa.

L. Hänni

Aitäh! Siis me seda ei hääleta.

§ 33. Selle paragrahvi üle on olnud üsnagi põhjalik diskussioon. Redaktsioonitoimkond arutas veel kord tehtud ettepanekuid ja jõudis järeldusele, et kõige täpsemalt annab soovitud sisu edasi vahest härra Ermi ja teiste ettepanek. Siis tuli redaktsioonitoimkonnal üks märkus ettepaneku teksti suhtes. Ma loen teile veel kord härra Ermi ja tema kolleegide ettepaneku ette, sest kirjalikul kujul teil seda vist olemas ei ole.

On ettepanek esitada § 33 järgmises sõnastuses: „Igal inimesel on õigus tervisekaitsele ning tervislikule töö- ja elukeskkonnale. Loodus- ja elukeskkonda kaitsvate seaduste rikkumine on karistatav. Igal isikul ja organisatsioonil on kohustus hüvitada elu- ja looduskeskkonnale tekitatud kahju.“ Redaktsioonitoimkonna ettepanek on, et § 33 praegune tekst võiks olla selle tekstiga asendatud juhul, kui ettepaneku autor nõustub teise lause väljajätmisega, kus on öeldud, et loodust ja elukeskkonda kaitsvate seaduste rikkumine on karistatav. Kõigi seaduste rikkumine on karistatav ja ei ole vaja rõhutada loodus- ja elukeskkonda kaitsvaid seadusi kui erandit. Nii et lõplikul kujul oleks siis § 33 meie ettepaneku kohaselt järgmine. Me küll redigeerisime siin veel natukene, nii et oleks kooskõlas selle peatüki kõigi ülejäänud sätete ja stiiliga. „Igaühel on õigus tervisekaitsele ning tervislikule töö- ja elukeskkonnale. Igal isikul ja organisatsioonil on kohustus hüvitada elu- ja looduskeskkonnale tekitatud kahju.“ Nii et redaktsioonitoimkonna ettepanekul sellises sõnastuses võiks siis § 33 jääda. Mida arvavad meie lähenemisviisist ettepaneku autorid?

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Ka härra Tarandilt on laekunud apellatsioon. Ma arvan, et me teeme kõige paremini, kui anname sõna kõigepealt teisele toimkonnale, kes seletaks meile, millist varianti ta toetab ja mis põhjusel. Härra Lauri Vahtre, palun!

L. Vahtre

Täna! Meie toimikond arutas asju nii- ja naapidi. Lõppude lõpuks on nüüd, nagu te näete, neli sõnastust sõelal. Õieti kolm, sest Ermi ja teiste sõnastus on nüüd ühendatud redaktsioonitoimikonna omaga, see oleks siis üks. Teine on see, mis toimikonnal oli algselt pakutud, ja kolmas on härra Tarandi oma. Toimikond jääb oma esialgse sõnastuse juurde ja peab seda siiski kõige paremaks, või kuidas nüüd öeldagi, kõige vähem halvaks. Võtame näiteks kas või redaktsioonitoimikonna poolt välja pakutud sõnastuse: „Igal isikul ja organisatsioonil on kohustus hüvitada elu- ja looduskeskkonnale tekitatud kahju.“ Iga looduskeskkonnale tekitatud kahju hüvitamist ei saa nõuda. Nõuda saab ainult sellise kahju hüvitamist, mis on tehtud looduskaitsenorme rikkudes, nii nagu ütleb meie sõnastus. Arutleda võiks muidugi härra Tarandi ettepaneku üle, mille esimest lauset toimikond pidas küllaltki õnnestunuks, vähemalt esimest lauset. Siis tuleks see ettepanek ka ette lugeda. Aga üldiselt toetab toimikond endiselt oma põhivarianti.

Juhataja

Palume, et härra Tarand ütleks ka oma seisukoha välja, ja pärast seda saab sõna härra Arjukese. Härra Tarand, palun!

A. Tarand

Aitäh! Siin läks asi juba enne medali ühe poole nägemisele ja teine ei taha kuidagi hästi mängu tulla. Ma näen, et redaktsioonitoimikonna viimane variant sätestab siiski mingil varjatul moel kohustuse ka üksikisikutele ja organisatsioonidele, ja seetõttu, et mitte dispuuti otsast alata, võiksin ma sellega nõus olla. Igaks juhuks loen aga korraks ette ka oma variandi, kui sellega nõus ollakse: „33. Riigi kohus on luua võimalused tervisliku elukeskkonna kaitseks, üksikisikute ja organisatsioonide õigus kõlblikule keskkonnale realiseerub nende loodushoiulise tegevuse kaudu.“ Siin ma juhiksin tähelepanu sõnale „kõlblik“, mida ma enne üritasin seletada. See väljendab kogu seda ideoloogiat, mida ma sooviksin põhiseadusse sisse tuua. Sõna võib loomulikult asendada paremaga. Aitäh!

Juhataja

Härra Tarand, kas hääletamisele läheb ka teie variant või on see siiski hõlmatud redaktsioonitoimikonna pakutud härrade Ermi, Arjukese, Jürgensoni ja Kooli redigeeritud variantidega?

A. Tarand

Ma püüdsin öelda seda, et täiesti hõlmatud ei ole, aga ma olen nõus sellele kompromissile minema ja oma variandi ära jätma.

Juhataja

Suur tänu! Härra Arjukese, palun!

R. Arjukese

Täna! Ma puudutaksin seda teist lauset. Ettepanekus oli kirjutatud niiviisi: „Loodus- ja elukeskkonda kaitsvate seaduste rikkumine on karistatav.“ Sellest me saame ise ka aru. Ühesõnaga, see tekst ei ole päris see, mida me tahtsime öelda, ja kui härra Erm enne esines, siis ta pakkus veel teist varianti. Ma loen ette selle teise lause uue variandi: „Loodus- ja elukeskkonda kaitsvaid seadusi rikkuv tegu on karistatav.“ Täheleb, küsimus on selles, et on ju seadusi, mille puhul karistus algab sellest momendist, kui teo halvad tagajärjed on käes. Aga on ka niisugused asjad, kus rakendatakse palja teo

ees karistamist. Näiteks purjuspäi autoga sõitmine. Seaduse eesmärk on see, et ära hoida liiklusõnnetusi purjuspäi, aga karistatav on tegu juba enne, kui see tagajärg on saanud. Ja sellepärast me pakusime teise lause jaoks välja niisuguse variandi. Kui on võimalik, siis ma sooviksin küll väga juristide seisukohta selles asjas.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Me võime loomulikult kõik pakkuda paremaid variante kui need, mis on meie ees, ja päriselt ei ole välistatud, et lõpuks saabki tekst parem. Kuid mul on siiski proua Hännile palve: kas on võimalik praegu ette lugeda need alternatiivid, mida me saame hääletamisele panna? Palun!

L. Hänni

Praegu on üks alternatiiv siis § 33 esialgne tekst. Redaktsioonitoimkonna liikmed soostusid oma esialgse alternatiivi asendamisega härra Ermi ja teiste poolt väljapakutud tekstiga juhul, kui välja jääks teine lause. Praegu esitatud teise lause sõnastust redaktsioonitoimkond loomulikult arutada ei jõudnud ja tundub, et käigu pealt kogu selle sätte õiguslik analüüs ei ole võimalik. Kui juhataja nõustub, oleks mul ettepanek teha väljapakutud võimalusele juriidiline ekspertiis, küsida nõu ekspertidelt ja tulla siis teie ette juba koos ekspertide arvamuse ja lõpliku tekstiga.

Juhataja

Ma palun, et härrad Jürgenson ja Rätsep ütleksid veel lühidalt välja oma mõtted, sest võib-olla on neist kasu, kui eksperdid aitavad § 33 redigeerida. Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson

Olles ka selle alternatiivi väljapakujate hulgas, oleksin isiklikult täiesti nõus teise lause väljajätmisega. Ja sellest lähtudes tahaksin härra Vahtrele natuke oponeerida. Toimkonna poolt välja pakutud tekstis on just viidatud sellele, mis sisaldub mõttes meie pakutud alternatiivist teine lause välja jätta. See tähendab, et karistatav on seaduserikkumine, nii nagu see siin algses tekstis ka kirjas on. Ma arvan samuti, et seaduserikkumine on karistatav *a priori*, ja meie alternatiivis ongi aktsent pandud sellele, et karistatav on kahju tekitamine loodusele, mitte otseselt seaduse rikkumine iseenesest. Aitäh!

Juhataja

Me leppisime algselt kokku, et sellele küsimusele tehakse juriidiline ekspertiis, aga mulle tundub, et meil on ka saalis piisavalt eksperte. Võimalik, et pärast polegi vaja seda juriidilist ekspertiisi teha. Härra Rätsep!

J. Rätsep

Austatud kolleegid! Ma ei saa küll eksperdina esineda, aga ma vaidlustaksin selle formulatsiooni. Loodust kaitsvaid seadusi rikkuv tegu on karistatav, sest loodust kaitsva seaduse rikkumine leiab väga paljudel juhtudel aset ka tegevusetuse vormis. Just nimelt selles, et kas või lekkivaid seadmeid ei korrastata. Niisuguse formulatsiooniga võib tekkida segadusi. Ma arvan, et ekspertidel ei tasuks selle asja kallal vaeva näha. Seaduserikkumine on ise ammendav.

Juhataja

Aitäh! Härra Fjuk!

I. Fjuk

Austatud juhataja! Austatud ettekandja! Mul oleks küsimus ettekandjale ühe tõlgenduse suhtes, mille härra Erm esitas. Kui ta käsitles isikut ja organisatsiooni, siis ta ütles nimelt, et kui me ütleme „isik“,

siis see tähendab nii üksikisikut kui ka juriidilist isikut, ja kui me ütleme „organisatsioon“, siis see tähendab nii organisatsiooni kui ka riiki kui organisatsiooni. Kas redaktsioonikomisjon seda aktsepteerides pidas silmas, et kui me kirjutame põhiseadusse sisse „organisatsioon“, siis see võib tähendada ka riiki?

L. Hänni

Redaktsioonitoimikond kahjuks ei jõudnud väga põhjalikult süveneda kõigisse sätete juriidilistesse külgedesse. See on muidugi antud juhul väga laiendav tõlgendus, aga see on võimalik, sest et riik on ka juriidiline isik, üks nendest. Nii et see säte vajab tõepoolest juriidilist ekspertiisi. Selleks aga, et me jõuaksime praegu valikuni – kui ettepaneku autorid härrad Erm, Jürgenson ja Arjukese ja Kool nõustuvad teise lause väljajätmisega, siis redaktsioonitoimikond ei ole vastu, et selles küsimuses täna hääletus läbi viia.

Juhataja

Härra Erm, härra Jürgenson, härra Arjukese, härra Kool, mis me teeme? Paneme hääletusele. Palun, proua Hänni, veel kord öelda, millised on need variandid, mille kohta me hääletamise teel otsuse teeme!

L. Hänni

§ 33. Alternatiivid on antud juhul see tekst, mis on kättejagatud eelnõus, ja härra Ermi ning teiste poolt väljapakutud tekst, kus on arvesse võetud redaktsioonitoimikonna ettepanekut. Ma loen selle teile veel kord ette: „Igaühel on õigus tervise kaitsele ning tervislikule töö- ja elukeskkonnale.“

Juhataja

Tänan! Aitäh, proua Hänni! Kohaloleku kontroll, palun! Meid on 35. Konkureerivalt läheb hääletamisele kaks varianti.

Esimene on § 33 põhitekst. Kes on selle poolt, et sõnastada § 33 nii, nagu on põhitekstis: „Riik kaitseb loodust ja tervislikku elukeskkonda. Igal üksikisikul ja organisatsioonil on kohustus hüvitada kahju, mida ta on põhjustanud keskkonnakaitse seaduste rikkumisega“? Hääletame. Esimene variant sai 9 häält.

Teise variandina läheb konkureerivalt hääletamisele härra Ants Ermi ja teiste apellatsiooni käigus esitatud tekst, mille ma loen teile ette: „Igaühel on õigus tervise kaitsele ning tervislikule töö- ja elukeskkonnale. Igal isikul ja organisatsioonil on kohustus hüvitada elu- ja looduskeskkonnale tekitatud kahju.“ Kes on selle poolt, et sõnastada § 33, nagu on ettepaneku teinud härra Ants Erm ja teised? Palun hääletame! 27 häält. Konkureerival hääletamisel on assamblee eelistanud § 33 teksti, mille on esitanud härra Ants Erm ja teised apellatsiooni korras.

Proua Hänni, jätkame!

L. Hänni

Järgmine alternatiivne paragrahv on 110. Siin oli, et kui Riigikogu 75 päeva jooksul pärast eelarveaasta algust ei võta vastu eelarvet, kuulutab riigivanem kohe välja Riigikogu ennetähtaegsed valimised. Redaktsioonitoimikond pakkus välja alternatiivse võimaluse, et riigivanem võib välja kuulutada Riigikogu ennetähtaegsed valimised. Täna hommikul arutas redaktsioonitoimikond uuesti ettepanekut ja leidis, et kui on võimalik, siis tuleks seda alternatiivi veel kord täiendada ja täpsustada. Meie alternatiiv kõlaks sel juhul järgmiselt: „Kui Riigikogu ei ole riigieelarvet vastu võtnud 75 päeva jooksul pärast eelarveaasta algust, võib riigivanem peaministri ettepanekul välja kuulutada Riigikogu ennetähtaegsed valimised.“ Nii et võrreldes selle tekstiga, mis on kirja pandud väljajagatud eelnõus, on alternatiivi lisandunud sõnapaar „peaministri ettepanekul“.

Juhataja

Proua Aaskivi, palun!

Ü. Aaskivi

Lugupeetud juhataja! Lugupeetud kolleegid! Antud juhul esindan ma kolmanda toimkonna seisukohti. Need seisukohad kujundati aga varasema alternatiivse sõnastuse suhtes ja seda toimkond ei toetanud. Praegu lisatud sõnad muudavad asja oluliselt ja seetõttu ma palun siiski seda küsimust täna mitte hääletusele panna, sest on võimalik, et kolmas toimkond uut sõnastust toetab, kuid me ei ole saanud seda arutada. Aitäh!

L. Hänni

Ma arvan, et on tõepoolest otstarbekas otsuse langetamine edasi lükata, kuni kolmas toimkond oma seisukoha kujundab. Nii et läheme edasi. § 115. Redaktsioonitoimkonna ettepanek oli see paragrahv põhiseadusest välja jätta, ja põhjendus oli, et Eesti riiklikule iseseisvusele ning sõltumatusele on garantiid antud põhiseaduse eelnõu eelolevate sätetega. Eesti riiklikku sõltumatust ei ole võimalik hävitada põhiseaduslikul teel. Aga muidugi tuleks siin avada diskussioon, et langetada õige otsus.

Juhataja

Lugupeetud assamblee! Juhatusel on laekunud härra Rebaselt apellatsioon. Kui härra Rebas lubab, ma loen selle ette: „§ 115 peaks olema, et kellelgi ei ole õigust kirjutada alla Eesti Vabariigi äraandmise aktile. Äraandmine on tunduvalt laiem ja sügavam mõiste kui sõjaline kapitulatsioon, see hõlmab ka 21. juuni 1940 taolist tegevust ning annab sellele vastava moraalse hinnangu.“ Härra Lauri Vahtre, palun!

L. Vahtre

Ka mina pakkusin ühe sõnastuse, mis peaks olema vist Enn Tarto käes. Ma palun seda ka tutvustada, sest sellest olenevalt on võimalik § 115 välja jätta või mitte jätta. Mina näiteks saan hääletada paragrahvi väljajätmise poolt siis, kui ma tean, et ettepoole pannakse üks teine paragrahv jällegi sisse. Tänan!

Juhataja

Mul on proua Hännile palve. Eile tutvustas proua Hänni seda loogikat, miks § 115 võiks välja jääda. Ma palun, et proua Hänni seda veel kord teeks.

L. Hänni

Redaktsioonitoimkond sai §-s 115 esitatud mõttest aru nii, et põhiseaduses peab olema garanteeritud, et ei korduks meie ajaloos kord juba olnud olukord, kus Eesti riiklik iseseisvus ja sõltumatus antakse ära sisuliselt riigivõimu nõusolekul. Me leidsime, et see on väga üldine ülesanne, mida põhiseadus tervikuna peab garanteerima, ja et selle kohta peaks olema ka üks selge säte kohe põhiseaduse alguses. Pöörates tähelepanu just sellele põhimõttele, tegime ettepaneku lisada §-le 1 lõige, kus oleks öeldud, et Eesti riiklik iseseisvus ja sõltumatus on aegumatu ja võõrandamatu. Kui te mäletate, siis sellise sätte pakkusid välja härra Raidla ja teised oma eelnõus, ja ka põhjendasid seda. Tookord ei olnud veel terviklikku arusaamist, milliseks kujuneb meie põhiseadus, millised probleemid on meie jaoks kõige teravamad, ja me ei osanud hinnata selle sätte tähendust. Praeguse arutelu käigus on aga väga paljudest küsimustest tulnud välja see mõte, et just nimelt meie ajalooline kogemus on vaja põhiseadusesse sisse kirjutada. Ja antud juhul, kui lisada §-le 1 vastav lõige, tähendab see, et Eesti riikliku suveräänsuse võõrandamiseks põhiseaduslikul teel tuleb muuta kõigepealt põhiseadust ennast ja seda sätet. Kuna põhiseaduse muutmise korra järgi on esimest peatükki võimalik muuta ainult rahvahääletusega, siis see tähendabki, et meil on rahva garantii riikliku iseseisvuse ja sõltumatuse jaoks.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Käsitledes asju nii, ei oleks päris õige väita, et § 115 põhiteksti alternatiiv on see paragrahv välja jätta. Pigem ma mõistan proua Hännit nii, et see on vajalik printsiip, mis on kantud § 1. Kas nii?

L. Hänni

Jaa. Kuid teksti seisukohalt tuleb meil ikka otsustada § 115 saatus.

Juhataja

Härra Lauri Vahtre, palun!

L. Vahtre

Austatud ettekandja! Ma protesteerin! Kuidas me saame praegu hakata seda hääletama, kui te ei ole tutvustanud minu ettepanekut. Palun seda teha! Selle kohaselt ei lähe lause, mis sinna praegu on kirjutatud, § 1, vaid hoopis § 5. See on midagi muud.

Juhataja

Härra Tarto, kas te soovite kõneks sõna? Üks hetk, härra Tarto! Proua Hänni vastab kohe härra Vahtre küsimusele. Palun!

L. Hänni

Ma palun väga vabandust, et ma ei tutvustanud teile esimesele toimkonnale laekunud ettepanekut, mille Lauri Vahtre mulle tõesti üle andis ja mis seisneb järgmises, et lisada 1. peatükki uus paragrahv: „Kellelgi ei ole õigust jõuga ähvardamise tingimustes Eesti Vabariigi nimel sõlmida lepinguid, millega otseselt või varjatult loobutakse Eesti Vabariigi riiklikust iseseisvusest.“ Ja põhjendus on, et §-ga 115 peab redaktsioonitoimkond niikuinii midagi peale hakkama, sest viimane hääletamine jäi viiki. Tõesti, me hääletasime kord juba § 115. Tulemus oli viigiline ja just härra Vahtre ettepanek viiski meid mõttele, et vastav põhimõte on vaja 1. peatükis sätestada, ainult me leidsime, et see mõte on edasiantav ka lühemal kujul.

Juhataja

Suur tänu, proua Hänni! Võib-olla kuulame vahepeal ära härra Tarto ja härra Runneli. Härra Tarto, palun!

E. Tarto

Lugupeetud juhatus! Lugupeetud kolleegid! Me oleme seda paragrahvi hääletanud kaks korda ja mõlemal korral on see viiki jäänud. Eile ma esitasin ka ühe apellatsiooni puht enda nimel ja minu meelest said nii juhatus kui toimkond selle õigel ajal kätte. See oleks nimetatud paragrahvi sissejätmise poolt, ükskõik, kas siis selles peatükis või mõnes muus, ja see on peaaegu seesama, mida härra Lauri Vahtre ette pani. Tekst kõlaks siis nii: „Eesti Vabariik ei kapituleeru. Eesti Vabariigi nimel allkirjutatud lepingud, millega otseselt või varjatult loobutakse Eesti Vabariigi iseseisvusest või muudetakse Eesti Vabariigi põhiseaduslikku korda, on õigustühised.“ Teises lauses võivad olla veel sõnad „jõuga ähvardamisel“, aga võivad ka mitte olla. Ja ma tahaksin toetada Lauri Vahtre mõtet, et probleem on tõesti raske. Tuleb arvestada, kas ja millisel moel see paragrahv on eespool sisse toodud, sellest oleneb väga palju, kuidas hääletada. Aitäh!

Juhataja

Tänan! Härra Adams, palun!

J. Adams

Head kolleegid! Mul on tunne, et me räägime siin mitmest küljest üksteisest mööda. Ma väga toetan seda mõtet, kogu seda mõtete kompleksi, mida siin enne ütlesid välja härra Tarto ja härra Vahtre, aga ma olen isiklikult vastu sellele §-le 115, ja nimelt sõna „kapitulatsioon“ pärast. Minu arvates ei ole see sõna adekvaatne väljendama mõtet, mida tahetakse öelda. Ma nüüd kontrolliksin. Mina saan nii aru, et sõna „kapitulatsioon“ on üks väga spetsiifiline sõjaõiguslik termin, mis tähendab seda, et mingisuguse riigi sõjavägi või üksik sõjaväeosa lõpetab sõjategevuse. Ja selles mõttes mina ei saa näiteks aru, mida tähendab väljend „Eesti Vabariik ei kapituleeru“. Võib-olla saab üldkeeles öelda, et ei kapituleeru. Tegelikult kapituleeruvad või ei kapituleeru ikkagi riigi kaitsejõud. See on keskne probleem, mis mul tekib. Teine probleem on mul see, et kapitulatsioon võib olla tõesti väga mitmesugune. On olemas tingimusteta kapitulatsioon ja on olemas tingimuslikke kapitulatsioone. Näiteks hiljaaegu Lahesõjas Iraak kapituleerus liitlaste sõjajõudude ees. See oli ka kapitulatsioon, aga see oli üks tingimuslik kapitulatsioon. Tähendab, pilt on selles mõttes keeruline. Natuke segadust tekitab minus sama paragrahvi teine lause. Kui tahetakse öelda, et vastupanu peab jätkuma, siis miks me räägime sõjalisele kapitulatsioonile allakirjutamisest? Kapitulatsioon on võimalik ka ilma sellele alla kirjutamata, nii-öelda *de facto* kapitulatsioon. Nii et kas siin ei ole lihtsalt valitud mõtte väljenduseks mitteadekvaatsed vahendid? Ma teeksin ettepaneku otsida neid variante, mis sisaldavad seda mõtet üldisemalt ega sisalda sõna „kapitulatsioon“. Minu arvates viib see sõna meid ummikteele. Tänan!

H. Runnel

Kallid kolleegid! Siin pakuti välja mõtet paragrahv, millest on jutt, välja jätta ja viia see põhimõte esimesse paragrahvi umbes sellises sõnastuses, et Eesti iseseisvus ja sõltumatus on aegumatu ja võõrandamatu. Tuleb öelda, et sõna „sõltumatus“ ei mahuta kogu vaidlusaluse paragrahvi probleemistikku, ja ikkagi tasuks jätta see mõte pikemalt sissekirjutatuna ka tahapoole, mitte ainult esimesse paragrahvi. Kõrvaga kuuldes oli võib-olla kõige adekvaatsem härra Rebase ettepanek. Ma soovitan selle erilise vaatluse alla võtta, see lahendab kõik.

V. Korrovits

Head kolleegid! Ma tahaks lisaks väljaöeldud mõtetele rõhutada, et on oluline vahe, kas me deklareerime põhiseaduses, et iseseisvus ja sõltumatus on aegumatud ja võõrandamatud, või ütleme, et kaitsejõud ei alistu võõrale väele. Need on kaks ise asja, need peavad mõlemad sees olema. Küsimus on muidugi formuleerimises. Kas on kõige parem just § 115 niisugune sõnastus, mis pooltes meist tekitab tõrkeid? Need tõrked võivad olla põhimõttelist laadi, aga võivad olla ka terminoloogilist laadi. Selles tuleb jõuda arusaamisele ja siis edasi töötada. Kuid sisse peaksid jääma mõlemad mõtted, nii see, mis on praegu öeldud §-s 1, kui ka see, mis on öeldud §-s 115. Üks põhimõte siin teist ei kata.

H. Rebas

Teeksin ettepaneku, et § 115 jääks esimene lause: „Eesti Vabariik ei kapituleeru.“ Ühinen täiesti härra Korrovitsi motiveeringuga. Teine lause võiks aga olla, nagu on ette pannud redaktsioonikomisjon, § 1 teise lõigu teine lause, mis kõlaks niimoodi: „§ 1. Eesti on iseseisev sõltumatu vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas. Eesti iseseisvus on aegumatu ja võõrandamatu. Kellelgi ei ole õigust kirjutada alla Eesti Vabariigi äraandmise aktile.“

Juhataja

Aitäh! Härra Salum, palun!

V. Salum

Olen täiesti § 115 sissejätmise poolt. Hain Rebase ja Hando Runneli põhjendused on asjalikud. Riigikaitse peab algama ikkagi põhiseaduslikest kaitsetsätetest.

Juhataja

Suur tänu! Proua Hänni, kas meil on võimalik § 115 probleemid läbi viia hääletamine või on vaja need paljud uued ettepanekud läbi töötada ja nende alusel kujundada redaktsioonitoimkonna seisukoht? Palun, proua Hänni!

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Kuna siin on tekkinud tõsine sisuline diskussioon, siis ma arvan, et redaktsioonitoimkond veel kaalub küsimust ja kutsub kindlasti oma koosolekule ettepaneku autorid. Me ei tohiks kiirustada. Aitäh!

Juhataja

Võib-olla on vaja pidada nõu ka sõjaasjanduse ekspertidega, sest härra Adams tuletas meile meelde, et sõnal „kapitulatsioon“ on selge sõjaõiguslik sisu. Võib-olla on vaja, et me oma põhiseaduses anname rahvusvaheliselt väljakujunenud terminitele soome-ugri sisu, aga võib-olla see vajalik ei ole. Ma siiski palun, et seda uuritaks. Härra Vahtre, palun!

L. Vahtre

Mulle hakkas härra Rebase sõnastus päris hästi meeldima. Ma ei tea, ma siiski paluksin järele mõelda, kas meil ei ole mitte võimalik otsustada. Ettepanek on küllaltki lihtne ja selge. Sellisel juhul võtan mina oma sõnastusettepaneku tagasi. Niisiis, lisada § 1 kolmanda lausena tekst, mille pakkus välja Hain Rebas, ja jätta § 115 edaspidiseks arutuseks. Minu arvates võiksime härra Rebase ettepaneku siiski läbi arutada. Kui on vaja mõtlemise aega, siis see on juba midagi muud.

Juhataja

Aitäh! Viimane, kes selles asjas oma arvamust väljendab, on vastava teematoimkonna esimees härra Tarto. Palun!

E. Tarto

Lugupeetud kolleegid! Ma rõhutan veel kord oma mõtet: see on nii tähtis küsimus, et võiks täiesti olla sätestatud nii põhiseaduse §-s 1 kui ka §-s 115. Ma arvan, et härra Rebase ettepanekut esimese paragrahvi kohta võiks täna hääletada. Kuna aga § 115 jääb sisse, siis seda võiks redaktsioonitoimkond veel kaaluda. Pealegi leidis proua Hänni üles ka minu uue sõnastuse, mille ma eile esitasin. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Proua Hänni, kuidas me talitame?

L. Hänni

Ma kordaksin oma ettepanekut ikkagi kaaluda ja mitte otsustada täna käigu pealt. Aga kui just nõutakse, siis me muidugi otsustame, sellest me ei pääse.

Juhataja

Lugupeetud Hain Rebas! Kas te võiksite panna selle redaktsiooni, mis teie arvates oleks paslik §-s 1, paberile? Siis meil oleks võimalik seda hääletada. Praegu juhatusel seda redaktsiooni, mida te tutvustasite, ei ole ja meil oleks heameel, kui te selle kirja paneksite. Proua Hänni, palun kõnepilti! Me jätkame.

L. Hänni

Redaktsioonitoimkonnal on veel üks probleem. See puudutab § 119. Meie ettepaneku sisu oleks, et kõigepealt määrab riigikaitse korralduse seadus. See ettepanek on teksti sisse viidud erinevatest

paragrahvidest. Ja me ei määraks eraldi ametisse kaitseväge juhatajat ja kaitsejõudude ülemjuhatajat. Kaitseväge ülemjuhataja olekski samaaegselt kaitsejõudude ülemjuhataja. Mul on väga keeruline muidugi siin seda sõjalist valdkonda ette kanda. Redaktsioonitoimkond toetus siin meeskolleegide autoriteedile. Sellise ettepaneku esitas Jüri Adams. See on ka kirjalikult olemas ja kõlab nii, et mitte nimetada eraldi kaitseväge juhatajat ja kaitseväge ülemjuhatajat. Ja vastavalt sellele juhib Eesti kaitsevägejõude kaitseväge ülemjuhataja.

Juhataja

Aitäh! Härra Enn Tarto, mida te sellest ettepanekust arvate?

E. Tarto

Teematoimkonnas on seda mitu korda arutatud ja leitud, et teematoimkonna pakutud variant on parem. See nagu sätestaks sellise mõtte, et üks on rahuaja kaitseeadus, teine sõjaaja kaitseeadus. Tähendab, et oleks kohe selge vahe. Samuti me oleme arvanud, et siiski on parem, kui rahuajal on tegemist kaitseväge juhatajaga ja sõjaajal kaitseväge ülemjuhatajaga. Siin on kaalutlusi mitmeid ja see rõhutaks ka, et kaitseväge ülemjuhatajal on rohkem õigusi. Ühiskond ja kogu riik harjuks sellega, et ülemjuhatajal on rohkem õigusi ja juhatajal on vähem õigusi. Isiklikult ütleksin, et selle võiks läbi hääletada, ja toimkond arvab, et kui see on eraldi sätestatud, siis see on parem. Mingisugust suurt muudatust see kaitseväge valdkonnas aga kaasa ei too, sest kui see asi jääb põhiseaduses fikseerimata, fikseeritakse see juba seadustes. Aitäh!

Juhataja

Aitäh, härra Tarto! Meile sai asi selgemaks. Mul on palve, et härra Jüri Adams ütleks kohalt mõned sõnad selle paragrahvi kohta, ja siis me asuksime hääletama. Jüri Adams. palun!

J. Adams

Redaktsiooni sisu oli see, et me ei pane seadusesse mõningaid asju, mis on seotud väga konkreetsete asjaoludega 1930-ndatel aastatel ja mis viisid ametinimede ja seaduste nimede lahknemisele. Need reguleeritakse tulevaste seadustega. Üks minu ettepanek on vastu võetud. See tähendab, et mitte nimetada eraldi sõjaaja riigikaitse seadust ja rahuaja riigikaitse seadust, kuigi siin eelmises paragrahvis on millegipärast jäetud sisse, et riigikaitse korraldus on rahuajal määratud seadusega. Kas siis sõjaajal ei pea seadustega määrama? Aga eelöeldu juurde tagasi tulles on ettepanek tõesti niisugune, et rääkigem ainult ühest ametinimest. Ma usun, et kõige sobivam on ülemjuhataja. Ma ei ole eriti suurte sõjaliste kogemustega, aga mulle tundub, et kui on olemas ülemjuhataja, siis oleks sobiv määrata väeliikidele juhatajad. Ja selge on see, et ülemjuhataja volitused rahu ja sõja ajal on kindlasti erinevad, kuid selle peaks määrama riigikaitse seadus, põhiseaduses pean mina seda liigseks detailiseerimiseks.

Juhataja

Täna, härra Adams! Lugupeetud kolleegid! Kas meil on asi piisavalt selge, et hääletada? Hääletamisele läheb konkureerivalt kaks varianti. Probleem on § 119 lõige 2. Esimesena läheb konkureerivalt hääletusele lõike 2 põhitekst, nagu see on esitatud teile väljajagatud eelnõu lehekülgedel 17–18. Teisena läheb hääletusele leheküljel 18 esitatud sama paragrahvi alternatiiv.

Teeme kohaloleku kontrolli. Kohal on 34. Algab hääletamine. Palun tähelepanu! Jutt on § 119 lõikest 2. Kes on selle poolt, et § 119 lõige 2 oleks esitatud nii, nagu on põhitekstis lehekülgedel 17–18? Hääletame. Poolt on 6.

Teisena on hääletamisel variant 2, mille sisuks on leheküljel 18 esitatud § 119 alternatiiv. Kes on selle poolt, et § 119 lõige 2 oleks formuleeritud nii, nagu see on esitatud leheküljel 18 alternatiivina? Hääletame. Poolt on 26, vastu 6. Assamblee on otsustanud § 119 lõike 2 leheküljel 18 kirja pandud alternatiivi kasuks.

Proua Hänni, alternatiive meil rohkem ei ole. Me oleme nüüd sunnitud pisut tagasi pöörduma, sest me leppisime kokku nii, et Hain Rebase abiga katsume veel kord selgust tuua § 115. Annan sõna kolleeg Lauri Vahtrele. Palun!

L. Vahtre

Austatud kolleegid! Kui ülesanne on keeruline, tuleb see jagada väikesteks osadeks ja lahendada osade kaupa. Ma arvan, et me saame § 115 probleemi lahendamisele lähemale, kui me hääletame praegu läbi nimelt § 1 uue sõnastuse Hain Rebaselt, mille ma veel kord ette loen: „Eesti on iseseisev ja sõltumatu vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas. Eesti iseseisvus on aegumatu ja võõrandamatu. Kellelgi ei ole õigust alla kirjutada Eesti Vabariigi äraandmise aktile.“ § 115 enda jätaksime täna veel puutumata, lootuses, et kui me selle hääletuse ära teeme, siis on ülesande lahendamine hiljem kerge. Kas on proteste ettepanekule hääletada läbi § 1 uus sõnastus?

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Protesti märgiks on üles tõstetud käsi. Proua Aaskivi esitab protesti. Palun!

Ü. Aaskivi

Ma arvan, et seda probleemi ei ole siiski kõige targem tükkaaval lahendada. Teeksin ettepaneku jääda proua Hänni soovitusel juurde, et see jääks redaktsioonitoimkonna tööks. Minul tekib antud sõnastuse puhul kohe küsimus, kas kinkida, pantida ja maha müüa siis võib, kui ära anda ei või. Aitäh!

Juhataja

Kas härra Saatpalu annab meile nõu, mida me edasi teeme? Palun!

L. Saatpalu

Küsimuse keerulisuse tõttu mina ühinen proua Hänni ettepanekuga, ja ma teeksin seda võrdlemisi kategoorilises vormis. Aitäh!

Juhataja

Arvesse võttes võrdlemisi kategoorilist vormi, on ettepanek korraldada hääletamine, et otsustada, kas me jätkame § 115 ja § 1 formuleerimise teemat või jääb nii, nagu tegi ettepaneku proua Hänni, et redaktsioonitoimkond tegeleb veel kõnealuse küsimusega, ja siis me tuleme selle juurde tagasi. Mul on palve, et kolleeg härra Vahtre veel kord selgitaks ettepanekut, mille ta tegi. Ja siis hääletame, kas me teeme nii selles protsessuaalses küsimuses, nagu härra Vahtre soovib, või teeme nii, nagu soovib proua Hänni. Palun!

L. Vahtre

Austatud kolleegid! Ma palun nimetada asju õigete nimedega! Ma olen sügavalt veendunud, et need, kes soovivad küsimuse lahendamist edasi lükata, teevad seda lihtsalt sellepärast, et neile Hain Rebase pakutud formuleering ei meeldi. Palun seda siis ka nii öelda, ja kui asi läheb hääletamisele, vastu hääletada, aga mitte rääkida, et küsimus on keeruline, küsimus on delikaatne, tuleb veel mõelda ja nii edasi. Sihkest juttu me oleme kõik elus väga palju kuulnud. Seetõttu soovitan läbi viia hääletuse, kes on selle poolt, et hääletada § 1 uut sõnastust. Kui selgub, et tõesti enamus on selle vastu, siis pole mul enam mingeid pretensioone.

Juhataja

Palun see sõnastus veel kord ette lugeda! Siis on meil ka selge, kuidas me edasi käitüksime, kui eelistust leiab see variant, mille pani ette härra Vahtre. Palun!

L. Vahtre

„Eesti on iseseisev ja sõltumatu vabariik, kus kõrgeima riigivõimu kandja on rahvas. Eesti iseseisvus on aegumatu ja võõrandamatu. Kellelgi ei ole õigust alla kirjutada Eesti Vabariigi äraandmise aktile.“

Juhataja

Tänan! Proua Hänni, palun esitada oma ettepanek! Ja seejärel hääletame.

L. Hänni

Minu ettepanek seisnes selles, et pidada § 115 üle nõu riigikaitse toimkonna esimehe, ettepanekute autorite ja võimalik, et ka ekspertidega. Siis me saaksime langetada põhjendatud otsuse.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Ma arvan, et meile on selge, millised ettepanekud on teinud kolleeg härra Vahtre ja lugupeetud proua Hänni. Kas härrad Kaalep ja Adams soovivad protestida seoses järgneva hääletamisega? Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep

Minu märkus on väga pisike. Mulle tundub, et Hain Rebase väljend ei ole keeleliselt kõigile arusaadav. Kui „äraandmine“ kirjutada kokku, siis see tähendaks ka reetmist. Kas Hein Rebas ei oleks nõus asendama seda ebaõnnestunud keelendit väljendiga „loovutamise aktile“? Siis oleks vahest küsimus selgem.

Juhataja

Härra Rebas on sellega päri, vähemalt nii ma mõistsin tema noogutamist. Härra Adams, kas me saame hakata hääletama või on vaja enne sõna võtta? Härra Adams, palun!

J. Adams

Minu märkus oli sama, mis Ain Kaalepil. Mul ei ole selge selle väga arhailise väljendi „äraandmine“ praegune tähendussisu. Põhimõtteliselt aga, kuna küsimus on selles, kas probleem oleks fikseeritud §-s 1 või §-s 115, on hääletamise mõte minu jaoks arusaamatu. Tänan!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Me oleme väga üksikutel kordadel hääletanud protsessuaalsetes küsimustes. Reglemendi järgi peaks need küsimused lahendama juhatus, aga arvestades kategoorilisi sõnavõtte, harjutame hääletamist. Loodetavasti on kõigil selge, et on protsessuaalne ettepanek härra Vahtrelt ja proua Hännilt. Ma panen esimesena konkureerivalt hääletamisele proua Hänni kui teematoimkonna juhi tehtud ettepaneku. Kes on selle poolt, et talitada protsessuaalselt edasi nii, nagu pani ette proua Hänni? Hääletame. 18 häält. Teisena panen konkureerivalt hääletamisele ettepaneku, mille esitas kolleeg Vahtre. Hääletame. See variant kogus 14 häält. Asja menetlus on selline, nagu pani ette proua Hänni: redaktsioonitoimkond uurib seda probleemi, võtab arvesse toimunud arutelu ja esitab Assamblee täiskogule uued ettepanekud.

Sellela on redaktsioonitoimkonna esitatud alternatiivettepanekud läbi uuritud, kus võimalik, ka hääletatud. Me alustame apellatsioonidega ja pärast lõunavaheaega võib-olla veel tunni aja jooksul jätkame nendega.

Loen ette teiselt toimkonnalt esimesele toimkonnale laekunud apellatsiooni: „Lisada § 4 lõppu järgmine lõik: „Eesti Vabariik ei anna välisriikidele välja oma kodanikke, välja arvatud rahvusvahelistes lepingutes ettenähtud juhtudel.““

V. Salum

Mul oli ettepanek, et kas me täna ei alustaks seitsmendast toimkonnast ja jõuaksime esimese juurde. Muidu jääb alati lõpp hääletamata.

Juhataja

Juhatus alustas §-st 4. Lugupeetud kolleegid! Palun, kes soovib sõna võtta? Proua Hänni, palun!

L. Hänni

Lugupeetud juhataja! Kas ma tohin teatavaks teha redaktsioonitoimkonna seisukoha selle ettepaneku suhtes?

Juhataja

Loomulikult.

L. Hänni

Redaktsioonitoimkond toetab ettepanekus esitatud mõtet, kuid leiab, et antud sätte õigem koht oleks §-s 35, lõikes 4, kus räägitakse sellest, et Eesti Vabariigi kodanikke ei tohi Eestist välja saata. Täiendavalt oleks siis mõte, et neid ei tohi ka välja anda.

Juhataja

Tänan! Härra Adams, palun!

J. Adams

Ma tahtsin ütelda sedasama, mida proua Hänni ütles. Kas praegu ei ole tegemist mingisuguse segadusega paragrahvide numeratsioonis, et see spetsiifiline lõik on planeeritud kodakondsuse paragrahvi juurde?

Juhataja

Härra Lauri Vahtre teise toimkonna nimel, palun!

L. Vahtre

Ma arvan, et ma võin teise toimkonna nimel öelda küll niipalju, et võib-olla me oleme tõesti oma ettepaneku ebatäpselt adresseerinud. Minul isiklikult on absoluutselt ükskõik, millisesse paragrahvi see lause läheb. Tähtis on põhimõte.

Juhataja

Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Kallid kaasvõitlejad! Me oleme jõudnud faasi, kus me peame kogu aeg silme ees hoidma põhiseadust kui tervikteksti. Need ettepanekud, millega me tegelesime alguses võib-olla eetilisemalt ühes või teises toimkonnas, tuleb nüüd seada täie tausta ette. Seda ettepanekut, millest me räägime, saab käsitleda kahel moel. Kui seda käsitleda ühe riigi juhtiva printsiibina, siis võiks see tõepoolest olla ka põhiseaduse selles osas, mida saab muuta ainult rahvahääletusel. Sel juhul ei tohiks see printsiip olla aga pikalt sõnastatud, nii et selles oleks ka komaga lause, mis ütleb, et erandjuhtudel ning neil ja neil kordadel siiski see printsiip ei kehti. Kui me kasutame printsiipi, siis ütleme selle ainult lühidalt ära esimeses peatükis, ja kui me tahame seda üldinimõigusena üldisemalt ja pikemalt käsitleda, siis tema asukoht on kas §-s 11 või §-s 35, nagu proua Hänni juba nimetas. Me räägime sellest oma toimkonnas veel. Tänan!

Juhataja

Proua Hänni ja härra Vahtre, kas me arutame seda probleemi edasi § 35 raames või üldsätete raames? Proua Hänni, palun!

L. Hänni

Ma sain härra Lauri Vahtrest aru nii, et ta ei protesteerinud meie ettepaneku vastu. Juhul, kui see nii on, ei ole meil antud küsimust vaja hääletada.

Juhataja

Tänan! Härra Rebaselt on apellatsioon § 19 lõike 2 kohta. Ma loen selle apellatsiooni ette: „Riiklikku tsensuuri ei ole. Teha omaette paragrahv, et rõhutada selle erakorralist tähtsust. Samale paragrahvile lisada uus lõige, endine aga viia üle § 34 lõikeks 2 – „Eestlaste ja teiste Eestis elavate rahvuste tavade ja kommete halvustamine on keelatud.““ Härra Rebas, palun!

H. Rebas

Ma mõtlen teistpidi: §-le 19 lisada uus teine lõige, mis on endine § 34 lõige 2, aga redigeeritud kujul. Nii et § 19 teiseks lõikeks jääks: „Eestlaste ja teiste Eestis elavate rahvuste tavade ja kommete halvustamine on keelatud.“ Tähendab, jutt on põhimõtteliselt redaktsioonilisest ümberkorraldusest, uusi mõtteid ma ei too.

Juhataja

Selge. Ettepaneku sisu oli selles, et lisada §-le 19 lõige, mille sisu on järgmine: „Eestlaste ja teiste Eestis elavate rahvuste tavade ja kommete halvustamine on keelatud.“ Proua Hänni, palun!

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Ma tahan öelda ka redaktsioonitoimkonna arvamuse nimetatud ettepaneku suhtes. § 19 lõike 2 formuleerimist eraldi paragrahvina ei pea me vajalikuks. Teise ettepaneku puhul me analüüsisime, kuhu see mõte kõige paremini sobiks, ja leidsime, et see sobiks § 26 teiseks lõikeks. Selles paragrahvis räägitakse igäühe õigusest säilitada oma rahvus ja seetõttu on seal vaja öelda välja ka mõte, et me peame teiste rahvuste tavasid ja kombeid austama. Me toetame härra Rebase ettepanekud formulatsiooni, aga väikese täiendusega. Nimelt järgneksid sõnadele „eestlaste ja teiste Eestis elavate rahvuste tavade ja kommete halvustamine“ sõnad „ja rahvusliku väärkuse alandamine on keelatud“. Nii et kui härra Rebas nõustuks meie ettepanekuga, siis me ei peaks antud küsimuses hääletama.

Juhataja

Härra Rebas, palun!

H. Rebas

Olen päri proua Hänni viimase ettepanekuga, et see kõne all olev lõige läheks § 26, sinna see sobib väga hästi. Aga ma tahaksin siiski propageerida, et lausest riikliku tsensuuri kohta saaks omaette paragrahv. Ma arvan, et seda on erakordselt tähtis rõhutada.

Juhataja

Aitäh! Kõnega soovib esineda härra Adams. Palun!

J. Adams

Küsimustepundar on arvatavasti läinud sassi. § 34-le teise lõigu lisamine sellisel kujul, nagu see on, on minu arvates täiesti sobimatu, sest esimene ja teine lõik on niivõrd erinevad asjad, et nende olemasolu ühes paragrahvis ei peaks olema üldse võimalik. Kus oleks selle § 34 teise lõigu mõtte õige koht? Mul on tunne, et õige koht on § 26, kus räägitakse õigusest säilitada oma rahvus jne. Aga siin tekib omaette probleem. Mul on tunne, et – nagu on kombeks öelda – me astume natukene ämbrisse selle asjaga. Ja nimelt, kasutades sõnadepaari „tavad ja kombed“, mis ei ole eriti täpselt määratletud asi, ja rääkides, et neid ei tohi halvustada. Ma saan aru, mis siin on mõeldud. Siin on mõeldud tõenäoliselt seda, et igal inimesel on õigus säilitada oma rahvuslikke õigusi ja tavasid ja et seadus võib neid kaitsta. Kuid rääkides, et ühtki tava ei või halvustada, kus on see piir, kust algab halvustamine ja kus lõpeb näiteks kriitika või pilge, jne.? Ma ei kujuta ette, milliseid kohtuprotsesse võib see tulevikus kaasa tuua. Minu arvates on ka eesti rahvusel terve hulk halbu tavasid, mida enamik meist, kes me siin oleme, on halvustanud ja pilganud. Sellise sõnastuse sisse kirjutamine on väga veider. Kas ei võiks siiski piirduda ainult rahvusliku väärkusega ja ülejäänud jätta tulevikus juba kohtute küsimuseks? Täna!

Juhataja

Suur tänu! Härra Kaalep, palun!

A. Kaalep

Jüri Adams ütles kõik olulise ära, mida ma ütelda kavatsesin. Lisan ainult konkreetse näite. Eesti ja vene rahva tava ja kommet igal tähtpäeval ennast täis juua tuleb vägagi halvustada ja isegi hukka mõista. Näiteks tatarlastel ja juutidel see tava ja komme puudub. Kõik.

Juhataja

Ma loodan, et meie edasine keskustelu ei jäägi pidama sellele väga toredale teemale. Härra Kask, palun!

P. Kask

Ma tuletan meelde eksperdi professor Rebase ettepanekut, et sel paragrahvil võiks olla ka pealkiri. See vastab tõepoolest kaasaegsetele normitehnilistele nõuetele. Ja kui me hakkame neid pealkirjastama, siis antud konkreetsel juhul hakata sõnavabaduse ja tsensuuri puudumise kohta kahte eraldi pealkirja välja mõtlema on natuke kunstlik. Seetõttu võiksid nad minu arvates – ehkki need on väga tähtsad asjad – siiski ühes ja samas paragrahvis olla. Küsimusele, kas tulevad pealkirjad või mitte, pole redaktsioonitoimkond aga jõudnud veel vastust leida. Tänan!

Juhataja

Aitäh! Viimasena saab sõna härra Runnel ja siis on lõunavaheaeg. Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Kallid kaasvõitlejad! Oma iseloomu vastaselt tahan propageerida, et kui me räägime ühes lauses, siis me ehitame üht vektorit, ja vektor on negatiivses suunas väga võimsalt välja arendatud. Pigem oleks õige ehitada vektoreid positiivses suunas. Sedasama mõtet võiks öelda mitte kasutades sõnu „alandada ja halvustada“, vaid seada sõnastus ümber positiivseks ja öelda, et tuleb austada võrdselt kõigi kombeid. Me eile rääkisime redaktsioonitoimkonnas proua Hänniga sellest vektoriküsimustest. Kui teistele jääb see arusaamatuks, siis võiks lõuna ajal küsida proua Hänni käest, mida tähendab vektor.

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid, pärast lõunavaheaega me asume hääletama, aga nüüd on kella ühest kella kaheni lõunavaheaeg. Me kohtume siin saalis uuesti kell 14.

Lõunavaheaeg

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Lõunavaheaeg on lõppenud. Istuge palun oma kohtadele ja viime läbi kohaloleku kontrolli. Kohal on 31 assamblee liiget ja me jätkame apellatsioonide läbiarutamist. Me jääme pidama härra Rebase esitatud apellatsiooni juurde, mis käsitleb § 19 lõiget 2. Kas proua Hännil on võimalik öelda, millisel kombel peaks assamblee seda apellatsiooni hääletama ja milline on redaktsioonitoimkonna seisukoht?

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Selle sätte kohta laekus mitmeid ettepanekuid ja redaktsioonitoimkonnal on raske kohe orienteeruda. Sellepärast on mul juhatajale ettepanek mitte alustada saalis diskussiooni ja hääletust, kui laekunud ettepanekud võiks esitada kirjalikult nii juhatusele kui ka redaktsioonitoimkonnale, ning praegusel hetkel arutelu lõpetada. Otsuse langetamine niisuguses olukorras on väga raske.

Juhataja

Me lubasime küll hääletama hakata, aga see kena töö jääb siis vist katki. Kas keegi assamblee liikmetest protestib sellise lahenduse vastu, nagu proua Hänni meile ette pani?

H. Runnel

Armas kogu! Ma tahaksin paari sõnaga juhtida tähelepanu. See küsimus, millega me tegelesime enne lõunale minekut, on sisuliselt ära öeldud §-des 9 ja 14 ja seda paragrahvi seal tagapool ei olegi vaja. Siin on öeldud, et kõik inimesed on seaduse ees võrdsed rahvusest ja kõigist muudest erinevustest

hoolimata, ja kui sellest ei piisa, siis ütleb § 15, et mitte kedagi ei tohi piinata. Piinamise liik on ka rahvusliku väärkuse alandamine, niisiis on öeldud, et ei tohi väärkust alandada. Seepärast on kordamine tarbetu. See tuleks välja hääletada, ja hääletada juba praegu!

Juhataja

Proua Hänni, kas toimkond on oma endise arvamuse juures?

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Härra Runneli ettepanek ja põhjendus oli selline, et kõnealust sätet meie põhiseadusesse hädasti vaja ei olegi. Ma ei tea toimkonna teiste liikmete seisukohta, aga ma isiklikult toetan härra Runneli põhjendusi.

Juhataja

Härra Runnel, palun veel kord assambleele ette kanda oma ettepanek, ja me püüame jõuda siiski hääletamiseni.

H. Runnel

Minu lühike ettepanek on, et sellest projektist, mis meil praegu käes on, § 34 lõige 2 välja hääletada, kuna see mõte, see hoiak ja see vaim, mis selles lõigus on ebatäpselt öeldud, on täpsemalt sõnastatud juba §-des 9 ja 15.

Juhataja

Täna! Härra Rebas!

H. Rebas

Toetan härra Runneli ettepanekut, aga jääsin siiski oma ettepaneku esimese osa juurde, mis läks sellele välja, et §-st 19 teha kaks paragrahvi ja tuua lause „Riiklikku tsensuuri Eestis ei ole“ omaette paragrahvi. Toonitan, et see on erakordselt tähtis. Ma viitaksin ka rahvusvahelisele traditsioonile ja eriti Rootsile, kus juba aastast 1766 on sarnane seadussäte. Ma arvan, et tuleks siiski hääletada, kas võtta see eraldi paragrahvina või mitte.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kas keegi protestib, kui juhatus viib § 19 hääletuse läbi sellisel kombel, nagu härra Rebas ette pani? Me püüame hääletamise teel vastata küsimusele, kas me teeme eraldi paragrahvi printsibist, et riiklikku tsensuuri ei ole. Kas on proteste? Ei ole. Kohaloleku kontroll palun. Kohal on 30. Hääletamisele läheb ainult üks küsimus ja sisu on selles: kes on selle poolt, et § 19 lõige 2 muuta omaette paragrahviks? Hääletame! Poolt 19, vastu 8. Küsimus on lahendatud. § 19 lõige 2 tuleb vormistada omaette paragrahvina.

Teine küsimus, mille juhatus paneb hääletamisele, puudutab § 34. Vaatavalt härra Runneli ettepanekule paneb juhatus hääletamisele järgmise küsimuse: kes on selle poolt, et §-st 34 lõige 2 välja jätta? Hääletame! Poolt 24, vastu 3. Assamblee on avaldanud arvamust, et §-st 34 tuleb lõige 2 välja jätta.

Lugupeetud kolleegid! Mitmed apellatsioonid ja ettepanekud on seotud §-ga 21. Teise toimkonna nimel teeb härra Rumessen meile järgmise ettepaneku. Kuivõrd teise toimkonna apellatsioon on kaks, siia ma annan sõna üle härra Lauri Vahtrale, kes selle toimkonna liikmena selgitab, kumma apellatsiooni järgi meil hääletada tuleb. Palun, härra Vahtre!

L. Vahtre

Palun vabandust, siin oli väikene segadus. Alustame teise toimkonna enda apellatsioonide läbivaatamist õiges järjekorras. Esimene probleem tekkis meil §-ga 19. Selles on teine lause, mis puudutab informatsiooni levitamise vabaduse piiramist. Seda vabadust võiks seadusega kitsendada riigi julgeoleku, avaliku korra, kõlbluse, väärikuse ja au kaitseks. Teine toimkond arutas seda ja pakub välja natuke lühema sõnastuse: seda vabadust seadusega kitsendada riigisaladuse, inimväärikuse ja au kaitseks. Meie toimkond ei suutnud välja mõelda, millisel juhul võib tõese informatsiooni – ma kordan, tõese, mitte laimu – levitamine kahjustada avalikku korda või kõlblust. Samuti tundus meile riigi julgeolek liialt avarana, ebamäärasena ja seetõttu ohtlikuna. Riigi julgeoleku sildi all informatsiooni leviku kitsendamine on ohtlik. Parem öelda, et riigisaladuse, inimväärikuse ja au kaitseks. Kui keegi suudab tõestada kas või mõne näite varal, et informatsiooni levitamine võib kahjustada avalikku korda, kõlblust, siis palub teine toimkond seda teha. Tänan!

Juhataja

Aitäh! Kas proua Hänni on nõus kommenteerima esitatud ettepanekut?

L. Hänni

Redaktsioonitoimkond arutas seda ettepanekut ja meie seisukoht oli, et jääme oma sõnastuse juurde. Meie arvates riiklik saladus ei ole omaette väärtus, mida peaks kaitsma. Väärtuseks on riigi julgeolek. Oma seisukohavõtul toetusime ka Euroopa inimõiguste konventsioonile, mille artikkel 10 loetleb need piirangud, mida võib esitada igäühe õigusele ennast väljendada. Siin on loetelu üsnagi pikk: rahvuslik julgeolek, territoriaalne terviklikkus, avalik turvalisus, korratuste ja kuritegude ärahoidmine, teiste inimeste tervise või moraali, reputatsiooni või õiguste kaitsmine, konfidentsiaalselt avaldatud informatsiooni avalikustamise ärahoidmine. Meie loetelu on tunduvalt lühem kui konventsioonis ja me ei tahaks seda veelgi lühendada. Aitäh!

Juhataja

Aitäh selle selgituse eest! Kuulame ära veel kolme kolleegi arvamuse. Härra Sirendi, palun!

A. Sirendi

Kas selle üle teostab järelevalvet riiklik tsensuur, mida Eestis ei ole?

Juhataja

Kellele see küsimus on esitatud?

A. Sirendi

Härra Vahtrele.

L. Vahtre

Ma arvan, et kuna tegemist on väljendusega, et seda vabadust võib seadusega kitsendada, siis on olemas ka vastav seadus. Ja selle üle, kas seadusest on üle astunud või mitte, otsustab kohus. Minu jaoks selleks kohus ongi.

A. Erm

Austatud kolleegid! Kui seda lõiku vaadata, siis minu arust võiks seda veelgi lühendada ja panna punkti inimväärikuse järele, sest au on ka üks inimväärikuse osasid. Ja kui seda au riivatakse nii-öelda tõeste väärtustega, siis ei peaks seda piirama.

Juhataja

See on järjekordselt uus ettepanek. Oleks väga kena, kui kolleegid oma ettepanekud enne esitaks nendele toimkondadele, kes asjaga tegelevad. Antud juhul võiks esitada teematoimkonnale või redaktsioonitoimkonnale.

H. Runnel

Ma palun tähelepanu ühe loo ärakuulamiseks. Kui Tartus oli julgeolekuülemaks Anti Talur, siis ta palus, et me teeksime koostööd. Ma ütlesin, et see on võimatu, sest nende asutus toetub printsiibile, mille nimeks on saladus, ja literaat toetub printsiibile, mille sõnaks on avalikkus. Sellepärast ma ei saaks toetada Lauri Vahtre ettepanekut sõnastada põhiseaduses lause, kus on sees mõiste „saladus“.

I. Fjuk

Lugupeetud juhataja! Teen ettepaneku saata see küsimus tagasi toimkonda, just nimelt sellesse toimkonda, kes sellega tegeleb, sest pärast seda, kui Liia Hänni luges ette selle rahvusvahelise dokumendi sõnastuse, ma näen, et meie sõnastuses on vähe seda, mis seal on. Meil on riigi julgeolek, seal on riigi rahvuslik julgeolek, meil on avalik kord, seal on avalik turvalisus jne. Tähendab, noid kitsendusi ma mõistan ja toetan, aga neid 100%-liselt mitte. Siin on tegemist sõnalise mõiste ebaadekvaatsusega. Kas ei oleks õige, kui konkreetselt teematoimkond seda võrdleks ja tuleks siis välja juba kas sellesama või kommentaaridega uue redaktsiooniga? Aitäh!

L. Vahtre

Kõigepealt ma pean oma kurvastuseks vastu vaidlema härra Runnelile, sest pole midagi parata, riigisaladus on olemas ja kaitsta seda tuleb. Sõna „saladus“ võib tõesti mitte meeldida, aga mis puutub toimkonda tagasisaatmisse, siis ma ei tea, toimkond just eile selle üle arutles ja ei suutnud hulgakesi välja mõelda mõnda näidet, kuidas oleks vaja kaitsta kõlblust.

Üks näide. Kui ajaleht kirjutas Tilsi lastekodust ja seal toimuvast väiksemate kasvandike seksuaalsest kuritarvitamisest, siia antud sätestuse kohaselt võib tulla ka mõni ametiisik ja öelda, et sellise informatsiooni avalikuks tegemine kahjustab meie kõlblust. Aga kui me jätame selle sõna siit välja, nagu on toimkonna ettepanek, ja piirdume ainult riigisaladusega ning inimvääriskusega – kas inimvääriskus koos auga, see on juba väiksema tähtsusega –, siis kaoks selline oht ära. Just sellepärast see ongi toodud täiskogu ette, et võib-olla keegi siin suudab tõestada, puust ette teha ja punaseks värvida, miks peab seal olema avalik kord, kõlblus. Kas või näite varal.

J. Adams

Head kolleegid! Ma arvan, et mis puutub ettelõetud rahvusvahelisse konventsiooni, siia siin tekib arvatavasti tõlkeprobleem: mida muudes keeltes nimetatakse rahvuslikuks julgeolekuks, see ongi eesti keelde tõlgitav kui riiklik julgeolek. Selles ei ole mingit kahtlust. Samuti oli seal mitmeid muid tõlkeprobleeme. Mida see paragrahv või see lause käsitleb? Minu arvates on see lause nii-öelda baasnorm tulevasele ajakirjandusseadusele. See tähendab, et millised materjalid kuuluvad avalikustamisele ja milliseid saab kitsendada seaduse korrast. Selles mõttes märgivad need üksikud osad siin loetelus tegelikult tulevase vastava seaduse peatükke. Sisuliselt on need peatükkide pealkirjad. Ja selles mõttes on minu arvates mõlemad ettepanekud ühevõrra head ja kumbki neist ei anna selle tulevase seaduse sisu. See tuleb niikuinii pärast tagantjärele sõnastada. Ma ei näe momendil siin erilist vaidlusmomenti, see on

tõesti redaktsiooniline asi. Osalt on see ka keeletunde küsimus, sest riiklik saladus tähendab kahtlemata selliseid seaduses ettenähtud andmeid, mille avaldamine kahjustab riiklikku julgeolekut. Nii et just sellesama seadusega mingid andmed, mille avalikustamine võib riiklikku julgeolekut kahjustada, kuulutataksegi riiklikuks saladuseks. Ma ei oskagi midagi rohkem öelda, see vaidlus teeb tõesti veidi kohmetuks, sest ma ei näe siin momendil olulist vaidlemise objekti.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Teiselt toimkonnalt on siiski laekunud apellatsioon, teine toimkond pole apellatsiooni tagasi võtnud ja redaktsioonitoimkond pole sellega nõustunud. Kas meil on võimalik hakata hääletama?

V. Salum

Probleem on redaktsiooniline. Aluseks võiks võtta 1938. aasta põhiseaduse § 15, mis on sõnastatud paremini: „kodaniku hea nime kaitseks“. Nii et kas siin on mõtet hääletada? Kui Lauri Vahtre esitas küsimuse, et milline informatsioon võib kahjustada kõlblust, siis kõik pornofilmid, kui neid telekas on õigus näidata.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Ma lihtsalt tuletan meelde, et proua Hänni selgitas meile, et antud paranduse tekst on kujundatud humanitaarküsimust käsitleva rahvusvahelise õiguse alusel. Ma mõistan täielikult meie püüdu teha rahvusvahelist õigust paremaks. Küllap me seda ka suudame. Kuid kas on võimalik, et me püüame asuda hääletama? Härra Lauri Vahtre, palun!

L. Vahtre

Lubage mul vastu vaielda seisukohale, mille kohaselt see probleem on redaktsiooniline. Minu arvates on see ikkagi ka sisuline. Me kirjutame, et informatsiooni levitamise õigust võib piirata riikliku julgeoleku kaitseks. Kui riigisaladuste kaitseks, on teine asi, Juhul, kui me kirjutame riigi julgeolekust, siis on võimalus, et ajakirjanik pannakse vangi, kui ta levitab informatsiooni, mis ei ole riiklik saladus, aga mille levitamine ometigi tunnistatakse riigi juhtkonnale ohtlikuks. Ja sellist võimalust pean ma hädaohtlikuks. Ma ei taha peale suruda seda toimkonna redaktsioonivarianti, sest võib-olla ma eksin ja ma oleksin sügavalt õnnetu, kui niimoodi eksituse tõttu viiakse sisse parandus. Siinemaani pole aga keegi veenvalt tõestanud, mispärast algvariant on parem.

Juhataja

Tänan! Härra Runnel, palun!

H. Runnel

Ma palun tähelepanu juhtida ühele keelelisele finessile. See on viimaste aastate moesõna info, inf. Kõik poisikesed ja lapsed vahetavad ka infot, infi. Ja minu meelest on selle paragrahvi puhul tegemist ühe eksitusega. Me räägime informatsiooni levitamisest. Vanas tähenduses on informatsioon statistika, statistilised andmed, nende teatavakstegemine. Aga see, mille vastu me siin vaidleme, on see, et kas tohib või ei tohi teha propagandat, agitatsiooni. Ja informatsioon iseenesest ei ole kõlblusega seotud, aga see osa informatsioonist, mida tuleks liigitada hoopis propagandategevuse alla, see kannab kõlblisi eesmärke: riigi purustamise ja

riigi ülesehitamise eesmärki. Võib-olla tasuks seda veel kord mõtestada, mitte hääletada, vaid mõtestada sellest aspektist, otsida üles need paragrahvid, mis tegelevad propaganda ja kõlbluse küsimustega, eristada neid selgelt. Tänan!

Juhataja

Palun, kas keegi protestib, et viimane kes saab sõna, on härra Kask? Proteste ei ole. Järgmisena on sõna härra Niitsool. Palun!

V. Niitsoo

Austatud Põhiseaduslik Assamblee! Ma võtaksin Lauri Vahtre sõnasabast kinni ja tuletaksin sealt, et võib olla saladusi, mis ei ohusta riigi julgeolekut. Aga see ei ole põhiprobleem. Alustaksime algusest. Kui 1948. aasta 10. detsembril võeti vastu ÜRO inimõiguste ülddeklaratsioon, on seal §-s 19 öeldud umbes järgmist, et igal isikul on õigus vabalt saada ja levitada informatsiooni riigipiiridest sõltumata. Alles hilisemad rahvusvahelised ÜRO kokkulepped, nagu rahvusvaheline pakt kodaniku- ja poliitiliste õiguste kohta, tõid sisse piirangud, mis on ka meie algtekstis, et seda õigust võib piirata just nimelt riikliku julgeoleku, rahvusliku – siin on tõlkeprobleem, nagu hr. Adams õigesti ütles – julgeoleku seisukohalt. Nii et ma arvan küll, et härra Vahtre on siin otsitult novaatorilik ja ei ole mõtet asja üle ekspertidega nõu pidamata ja sügavalt läbi kaalumata neid uuendusi lihtsalt emotsioonide ja tunde mõjul sisse viia. Ma toetaksin olemasolevat teksti. Aitäh!

Juhataja

Tänan! Viimasena saab sõna härra Kask. Palun!

P. Kask

Ma toetaksin ka neid kogemusi, mida mujal maailmas on saadud ja mis on talletatud Euroopa konventsioonidesse. Ja konkreetset vastates, iga propagandat on võimalik ajada informatsiooni edastamise vormis, ja ma tuletan veel meelde, et porno on üks kõige süütumaid valdkondi, mida tasub silmas pidada. On olemas ka sellised valdkonnad nagu organiseeritud kuritegevus, uimastid, narkootikumid ja paljud teised ning sedasorti informatsioon, mille kaitsmine ei ole millegagi õigustatud. Vastupidi, ühiskonda tuleb kaitsta nende tagajärgede eest, mida sellist sorti informatsiooni kaitse võib ühiskonnale anda. Tänan!

Juhataja

Aitäh! Kas meil on võimalik konkureerivalt hääletada kahte varianti? § 19 esimese lõike põhitekst ja teise toimkonna apellatsioonis esitatud tekst, mille ma kohe loen ette. Esimene lause jääb nii, nagu on: „Igal inimesel on õigus vabalt levitada informatsiooni ning avaldada oma arvamusi nii sõnas, trükis, pildis, kujutises või muul viisil.“ Edasi aga järgnevalt: „Seda vabadust võib seadusega kitsendada riikliku saladuse, inimväärlikuse ja au kaitseks.“ Need kaks varianti lähevad konkureerivalt hääletamisele.

Kes on selle poolt, et §-s 19 esimene lõige jääb nii, nagu ta on meil tekstis kirjas? Kes on § 19 esimese lõike põhiteksti poolt? Palun hääletame. Meil tuleb korrata hääletamist, jah?

Lugupeetud kolleegid! Tühistame hääletustulemused. Ma kordan küsimust. Hääletame uuesti. Palun tähelepanu! Kes on selle poolt, et eelnõusse jääb § 19 esimese lõike põhitekst? Hääletame. 18 häält.

Ja teine variant. Konkureeriv hääletus. Kes on selle poolt, et § 19 esimese lõike teine lause kõlaks järgmiselt: „Seda vabadust võib seadusega kitsendada riikliku saladuse, inimväärikuse ja au kaitseks“? Hääletame. 8 häält. Assamblee on väljendanud poolehoidu põhitekstile.

Järgmine alternatiiv puudutab § 21 ja ka selles osas ma palun sõna võtta kolleeg Lauri Vahtrel.

L. Vahtre

Austatud assamblee! Me ei suutnud toimkonnas selgeks vaielda küsimust, kas §-s 21 peab olema sätestatud ühinemisvabadus erakondadesse kõigile või võivad erakondadesse ühineda ainult kodanikud.

On teada, et seda asja on eri riikides reguleeritud erinevalt. Kui ma ei eksi, siis Soomes peaks olema keelatud mittekodanikel parteides olla. On kindlasti riike, kus see on lubatud, on ka selliseid kohti, kus see on seadusega sätestatud ja ka selliseid, kus näiteks vähemalt 50% partei liikmetest peavad olema kodanikud. Siis tuleb meil siin Eesti otsustada see asi oma peaga ära, vastavalt Eesti oludele, ja meil ei õnnestu seda kuidagi maha kirjutada mõnest ülitargast rahvusvahelisest konventsioonist.

Juhataja

Aitäh! Härra Fjuk. Härra Erm, palun!

A. Erm

Aitäh! Austatud kolleegid! Ma lähtun sellest, et meil tulevikus üsna pikka aega jääb Eesti Vabariiki elama väga suur osa elanikke, kes ei ole Eesti Vabariigi kodanikud. Ma ei ole sugugi veendunud, et on otstarbekas neile mitte anda erakondadesse ühinemise õigust. Ma saan aru ohtudest, et tekib jälle mingi interliikumisesarnane erakond, mis hakkab ohustama Eesti Vabariigi julgeolekut, aga samal ajal vaadake ka seda, et me piirame ka nende erakondade tegevust, kes tahaksid tõesti meid aidata ja meiega ühineda. Võib-olla jääda siiski selle juurde, et kõigil on õigus. Võiks kaaluda varianti, et erakondade algatamise õigus on kodanikel. Ma tean, et niisugune ettepanek on ka siin liikunud. Ma tänan!

Juhataja

Aitäh! Härra Laar, palun!

M. Laar

Mulle tundub, et kui me hakkame seda küsimust, mis on veidi keerukas ja, nagu härra Lauri Vahter ütles, õige mitmel maal kõige erinevamal kujul lahendatud, lahendama põhiseaduses, siis ma kardan, et me laskume jälle väga pikkadesse vaidlustesse. Ma teeks ettepaneku jätta siiski sellised keerukad küsimused seadusandluse otsustada ja panna põhiseadusesse selline tekst, mis jätab selle küsimuse lahtiseks, ja määratleda põhimõtteliselt erakondade kohad poliitilises süsteemis. Aitäh!

Juhataja

Tänan! Härra Ruutsoo, palun!

R. Ruutsoo

Ma olen seisukohal, et mitte-Eesti kodanikele tuleks anda võimalus organiseeruda. Põhjus on selles, et igal juhul hakkavad nad nii või teisiti meie elust osa võtma. Juhul, kui nad seda legaalselt teha ei saa, muutuvad nad manipuleeritavateks nende organisatsioonide poolt, kes ikkagi toimivad mingil viisil, ja see on tunduvalt ohtlikum. Mulle tundub, et nende poliitilise arengu pidurdamine on üks suuremaid takistusi Eesti poliitilise elu korraldamisel. Nende õigust liituda poliitiliste parteidega ei tohiks kuidagi piirata. Aitäh!

Juhataja

Tänan! Härra Tarand, palun!

A. Tarand

Lugupeetud juhataja! Ma palun tahaksin toonitada sedasama, mida eelkõnelejad. Meil on juba keelud ja käsud, nagunii kodakondsus määrab ka selle, kuivõrd keegi saab kõrgemaid riigivõimuorganeid valida. Otseselt riigivastased ja demokraatiavastased ühingud ja parteid ilmselt keelustatakse. Kui me sellise keelu rakendame põhiseaduses, siis see minu arvates mitte ainult ei näi ebademokraatlik, vaid on lausa kahjulik. Nii et on kaks võimalust: kas üldse see punkt välja jätta, nagu ütles Laar, või siis lubada. Aitäh!

Juhataja

Tänan! Härra Adams, palun!

J. Adams

Kõigepealt paar sõna senisest poliitilisest praktikast. Näiteks Eesti Rahvusliku Sõltumatuse Partei põhikiri ei keela mittekodanikel liikmeks olemist, vastupidi, meil on terve hulk väga aktiivseid liikmeid, kes ei ole Eesti Vabariigi kodanikud. Analoogiline praktika on minu teada paljudel teistel parteidel. See on esimene märkus.

Teine märkus on, et mind teeb väga õnnetuks, ja juba mitmes kord, kui Põhiseaduslik Assamblee arutab mõistet „erakond“. Erakond on siiski ainult organisatsiooni üks võimalikke nimetusi. Võib-olla ta on ka mingil määral tüüp, aga põhimõtteliselt sama tüüpi organisatsiooni on meil hiljaaegu nimetatud siin teistmoodi, näiteks rahvarindeks või millekski muuks. Selle mõttes ma kutsuks üles jääma üldisema väljenduse juurde.

Siis tahaksin ma juhtida tähelepanu, et minu arvates esialgses eelnõus oli meil vastava paragrahvi sõnastus praegusega võrreldes tunduvalt parem. Praeguses on kindlasti paremini sõnastatud § 21 teine lõik, kuid samal ajal kolmas lõik leheküljel 4 on minu arvates nüüd küll täiesti abitult sõnastatud. Loeksin ette, kuidas oli esimeses eelnõus, sest see on võib-olla ununenud. Oli öeldud niimoodi: „Ühinemisvajadus ei vaja eriluba.“ Teine lõik: „Igal inimesel on õigus kuuluda kultuurilistesse, teaduslikesse, kutselistesse, poliitilistesse või muudesse mittetulunduslikkesse ühinguisse või liitudesse või asutada neid.“ Kolmas lõik: „Seadusega võib seda õigust piirata riigi julgeoleku, avaliku korra ja kõlbluse huvides.“ Neljas lõik: „Keelatud on ühingud ja liidud, mille sihiks on Eesti või mõne tema osa ...“ Nüüd sobiks siia praeguse teise lõigu lõpp: „Eesti või mõne tema osa allutamine teisele riigile ...“ Tähendab, ma tahan sellega öelda, et antud paragrahvi redaktsioon ei ole minu arvates

oluliselt läinud paremaks ega täpsemaks, välja arvatud ühe lõigu osas.

Juhataja

Suur tänu! Kolleegid, kui te päri olete, siis me enam rohkem sõna ei võta, kui härra Kork on esinenud. Härra Rumessen, palun!

V. Rumessen

Lugupeetud kolleegid! Ühinemine erakondadesse on ikkagi poliitiline tegevus ja minu isikliku arvamuse järgi peaks ta ideaalvariandis olema mõeldud ainult kodanike õigusena. Lähtudes meie eriolukorrast, on küsimus selles, kui suure osa erakonnast, kui palju protsente moodustavad kodanikud. Ja võib-olla kaaluda seda, et mittekodanikul ei ole õigust algatada erakonna loomist. See võiks olla üks kompromissväljapääs, aga ma üldiselt toetan härra Mart Laari ettepanekut, mis väljendub ka meie toimkonna sõnastuses. Nimelt ma loeksin praegu teile ette kaks alternatiivset sõnastust, mis on välja pakutud toimkonna poolt. Kui need panna hääletusele alternatiividena, siis see tähendabki tegelikult seda, kas me oleme selle poolt, et sätestame põhiseaduses üldse selle või ei sätesta. Ja esimene sõnastus kõlab selliselt: „Kõigil on õigus eriloata koonduda erakondadesse, mittetulunduslikesse liitudesse ja ühingutesse.“ Siin on erakonnad praegu sees. Ja alternatiiv on: „Kõigil on õigus seaduse alusel koonduda liitudesse ning kodanikel ka erakondadesse.“ Kui me esimesest variandist võtaksime selle „erakonnad“ maha, siis tegelikult ongi see, mida me vajame. Aitäh!

Juhataja

Täna kahe variandi selge väljatoomise eest! Härra Kask, palun!

P. Kask

Kallid kolleegid! Kui me aktsepteerime minu meelest täiesti üheselt mõistetava mõtte, et igal valijal, igal hääleõiguslikul isikul peaks olema õigus ka erakondadesse koonduda, siis lugedes § 142, mis ütleb, et valimisel on hääleõiguslik omavalitsuse haldusalal elav isik, on siin vastuolu. Kui me seda §-s 142 väljendatud igati progressiivset ideed aktsepteerime, siis me ei tohiks erakondade moodustamise juures mingil juhul jääda ainult kodanike juurde.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Konkureerivalt lähevad hääletamisele kaks varianti. Esimene on § 21 lõige 1 sellises redaktsioonis, nagu see on teile välja jagatud, ja teine variant erineb väljajagatud tekstist selle võrra, et teises on pärast sõnu „ja liitudesse“ sõnad „ning kodanikel ka erakondadesse“. Erakondadesse saavad teise variandi järgi koonduda vaid kodanikud. Need on kaks varianti, mis lähevad konkureerivalt hääletusele. Kes on selle poolt, et põhiseaduse eelnõusse jääb tekst, mis on esitatud § 21 lõikes 1? Hääletame. 26 häält.

Ja konkureerivalt teine variant. Kes on selle poolt, § 21 lõige 1 oleks formuleeritud järgmiselt: „Kõigil on õigus koonduda mittetulunduslikesse ühingutesse ja liitudesse ning kodanikel ka erakondadesse“? Hääletame. 3 häält. Assamblee on väljendanud oma eelistust § 21 lõike 1 põhitekstile. Palun härra Lauri Vahtrel jätkata § 22 kohta. Palun!

L. Vahtre

Austatud kolleegid! §-s 22 trehvasime jällegi riigi julgeolekut. Pole midagi parata, ma olen ka oma aja laps, ja see meenutab mulle eelkõige ühte teatud asutust, kus julgeoleku nimel tehti kuritegusid. Ja sellelõttu pakume me välja § 22 teise sõnastuse, ja see kõlab niimoodi: „Keelatud on koosolekud, kus kutsutakse üles seaduserikkumisele või mis kahjustavad avalikku korda või kõlblust.“ Ma juhin tähelepanu sellele, et me koostame põhiseadust ja selle peatükki, kus loetletakse kodanike ja inimeste

õigusi. Mida rohkem me suudame neid õigusi garanteerida, seda parem. Ja jällegi mingisugune müstiline riigi julgeolek, mille nimel võib ära keelata rahumeelsed koosolekud. Ma pean seda jällegi ohtlikuks. Kes keelab, mis kaalutlustel? See võib osutada väga suvaliseks, vastav seadus väga venivaks. Aga kui me sõnastame niimoodi, et keelatud on koosolekud, kus kutsutakse üles seaduserikkumisele, on asi väga täpne. Tänan!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kui võimalik, siis oleks hea, kui viimane sõnavõtja oleks Fjuk. Proua Hänni, palun!

L. Hänni

Redaktsioonitoimkond ei toetanud seda ettepanekut. Me suhtusime täiesti neutraalselt sõnadesse „riiklik julgeolek“ ja leidsime, et see mõiste vajab kaitset. Siin on õige koht seda öelda.

M. Laar

Austatud härra juhataja! Ma saan Lauri Vahtre mõttest aru. Teeksin ettepaneku seda küsimust mitte hääletada, vaid püüda ühitada kaks redaktsiooni, et saada täiuslik ja läbimõeldud tekst. Aitäh!

J. Adams

Mul oligi Lauri Vahtrele selline küsimus: kas oleks mõeldav niisugune tee, nagu mõeldi välja USA-s, et kodanikud protestina ei maksa teatud makse? Tähendab, sellise koosoleku kokkukutsumine, mis võiks viia mõtlema maksumaksmisest demonstratiivsele keeldumisele. Kas selle see sõnastus välistab?

L. Vahtre

Minu meelest sellise koosoleku pidamine oleks alternatiivse sõnastuse puhul keelatud ja ma ei näe selles midagi imelikku.

Juhataja

Rohkem sõnavõtte ei ole. Siiski, härra Laar!

M. Laar

Ma teeksin härra Vahtrele ettepaneku asendada see seaduste rikkumine näiteks väljendiga, kus kutsutakse üles kehtiva riigikorra vägivaldsele kukutamisele. Ma arvan, et see oleks võib-olla täpsem ja ka ei puudutaks julgeolekut. Aitäh!

Juhataja

Proua Hänni! Kas me saame hääletada või arvab redaktsioonitoimkond, et parem oleks võtta veel aega selle probleemi uurimiseks?

L. Hänni

Ma arvan küll, et me võiksime hääletada.

Juhataja

Tänan! Asume hääletama, ja konkureerivalt. Ma palun, et härra Lauri Vahtre loeb ette variandid.

L. Vahtre

Esimene on siis põhivariant: „Koosolekute pidamise õigust võib piirata seadusega määratud tingimustel ja korras riigi julgeoleku, avaliku korra või kõlbluse kaitseks.“

Teise toimekonna alternatiivne ettepanek: „Keelatud on koosolekud, kus kutsutakse üles seaduserikkumisele või mis kahjustavad avalikku korda või kõlblust.“

Juhataja

Panen konkureerivalt hääletusele ettelõetud kaks varianti. Kes on selle poolt, et §-s 22 jääks põhitekst nii, nagu leheküljel 4 on kirjas? Hääletame. Poolt 17.

Ja konkureerivalt teine variant. Kes on selle poolt, et §-s 22 oleks järgmine tekst: „Kõigil on õigus pidada koosolekuid. Keelatud on koosolekud, kus kutsutakse üles seaduserikkumisele või mis kahjustavad avalikku korda või kõlblust“? Hääletame. Poolt 8. Assamblee väljendas oma poolehoidu esimesele variandile, § 22 põhitekstile.

Teisel toimekonnal on apellatsioon ka §-le 23. Ka selle ma palun kolleeg Lauri Vahtrel ette kanda.

L. Vahtre

Toimekond soovib § 23 tuua tagasi alljärgneva lause: „Vanematel on õigus kuni lapse 12. eluaastani otsustada, kas anda lapsele ilmalik või religioosne haridus, ja valida kool.“ Toimekonnal on ettepanek see lause taastada. See kunagi oli, nüüdses tekstis ei ole. Täna!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Asi on selge. Kui lubate, viime läbi hääletamise. Kes on selle poolt, et § 23 jääks eelnõusse tekstina, nagu see leheküljel 4 on teile esitatud? Hääletame. Hääletamine on konkureeriv. Poolt 18.

Teine variant, mis on konkureerivalt hääletamisel, on järgmine – kes on selle poolt, et tuua § 23 tagasi järgmine lõik: „Vanematel on õigus kuni lapse 12-aastaseks saamiseni otsustada, kas anda talle ilmalik või religioosne haridus, ja valida kool“? Hääletame. Poolt 9. Assamblee on väljendanud oma poolehoidu §-le 23 kujul, nagu see on teile esitatud leheküljel 4.

Ka § 26 kohta on teisel toimekonnal apellatsioon. Härra Lauri Vahtre, palun veel kord!

L. Vahtre

Paragrahvis 26 me kohtame midagi sarnast probleemi, nagu on erakondadesse koondumisega, mis muidugi ei tähenda, et me peame seda ka sarnaselt lahendama. Kirjas on, et vähemusrahvustel on õigus kultuurautonoomiale. Toimekond pakub esialgu mõtlemist järgmise variandi puhul: „Vähemusrahvustest kodanikel on õigus kultuurautonoomiale.“ See võib jälle tunduda ehmatavana, et kuidas siis mittekodanikel polegi õigust laulukooris käia. Vaadake, selline formuleering ei välista laulukooris käimist, sest laulukoor ei ole veel kultuurautonoomia. Kultuurautonoomia on midagi märksa enam ja kui nüüd nõustuda ette mõttega, et kultuurautonoomiat asutavad ja juhivad mittekodanikud, siis võib juhtuda see, et mittekodanik hakkab kodanike käest näiteks maksu küsima, mis oleks välistatud sellisel juhul, kui kultuurautonoomiliste asutuste pidamine on kodanike õigus.

J. Adams

Võib-olla ma olen valesti aru saanud sellest, mida kultuurautonoomia Eesti poliitilises traditsioonis tähendas. Minu arusaamise järgi kultuurautonoomia alla enda painutamine oli siiski vabatahtlik tegu, seda ei saanud sundida. Muidugi järgnes sellele kohustus maksta vastava kultuurautonoomia poolt peale pandud makse. Ka maksude maksmine oli vabatahtlik. Ma ei saa momendil aru probleemi asetusest. Miks peab siin vahet tegema kodanike ja mittekodanike vahel, kui küsimus on kultuurautonoomias, ja kui kõikides muudes kultuurialastes õigustes on nad niikuinii seaduse ees kodanikega võrdsed?

H. Runnel

Küsimus Lauri Vahtrele: kas põhjendatud kartusi ei leevenda lause: „Selle korra ja tingimused määrab seadus“?

L. Vahtre

Arvatavasti see nii ongi. Te nähtavasti saate minust valesti aru, kui te arvate, et ma võitlen siin mingisuguse variandi eest. Ma olen väga tänulik, kui selle arutelu käigus lihtsalt kujuneb ühine arvamus. Tänan!

V. Niitsoo

Austatud härra Vahtre! Minu küsimus kattub suuresti juba Jüri Adamsi poolt väljaöelduga. Me võime päris selgesti endale aru anda, et tulevikus on suurem osa Eesti Vabariigi vähemusrahvustest mittekodanikud ja minu arusaamise järgi tähendab kultuurautonoomia ka seda, et avatakse vähemusrahvustele omakeelseid koole. Kas ma pean sellest aru saama nii, et mittekodanike lapsed ei saa siis selles koolis emakeeles õppida? Aitäh!

L. Vahtre

Kui ma selle ettepaneku esitasin, siis mul oli kole hirm, et mõni saab sellest ehk viimati nii aru, ja enda teada ma ka ütlesin seda. Aga paistab, et minu hirm õigustas ennast. Ja muidugi, kui seda niimoodi võetakse, kui härra Niitsoo asja ette kandis, siis ma loomulikult häbenen oma silmad peast ära, et ma nii fašistliku ettepaneku siin ette kandnud olen, ja võtaksin selle paugupealt tagasi.

I. Fjuk

Lugupeetud juhataja! Austatud kolleegid! Nagu ma aru saan, on kultuurautonoomia kultuuriline, mitte poliitiline institutsioon. Antud juhul on jutt vähemusrahvustest. Seetõttu ma ei saa päris hästi aru või ei oska seletada seda, et seda vähemusrahvust läbi selle poliitilise institutsiooni võib veel taandada mingile osale, mis laieneb või kehtib Eesti Vabariigi kodanikele. Ma arvan, et see on mingi üldisem poliitiline struktuur. Ja üleüldse peaksid meie põhiseaduses need mittekodanike õigused, kohustused ja rollid kuidagi täpsemalt olema läbi töötatud, kas või eraldi peatükina. Siin ma leian, et vist ei oleks vaja kultuurautonoomia küsimust kodaniku staatusega seostada.

Juhataja

Tänan! Kui võimalik, siis palun pidada viimaseks sõnavõtjaks härra Talvet.

V. Rumessen

Ma tahaksin tagasi tulla selle vana asja juurde ja paluksin seda mulle mitte pahaks panna, aga niikaua, kui veel ei ole selgeks tehtud see, mis vahe on rahvusvähemustel ja vähemusrahvustel, on meil tegelikult seda paragrahvi väga raske hääletada. Meil ei ole siin veel selget ühest arusaamist ja ilmselt siin saalis olevad inimesed saavad sellest küllaltki erinevalt aru. Hääletustulemus võib olla vastupidine sellele, mida me tegelikult taotleme.

J. K. Talve

Lugupeetud kolleegid! Toimkonnas me eile vestlesime selle küsimuse üle ja üks probleem on see, missugune saab olema selle kultuurautonoomia sisu. Ja struktuurid. Kui need struktuurid saavad olema niisugused, et vähemusrahvuste liikmed kasutavad oma kultuurautonoomia raames avalik-õiguslikku võimu, siis peaks see kultuurautonoomia hõlmama ainult kodanikke. Kui aga me mõistame kultuurautonoomia all seda, et eri rahvustest inimesed võivad asutada oma kultuuriseltse, laulukoore ja nii edasi, siis pole see küsimus üldse oluline, siis võib see kultuurautonoomia hõlmata kõiki. Ja niikaua, kui me ei tea, kas sellel kultuurautonoomial on avalik-õiguslik sisu, niikaua on seda raske määrata, kas see peab hõlmama ainult kodanikke või mitte. Aitäh!

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Selle teise lõike viimane lause on: „Selle korra ja tingimused määrab seadus.“ Härra Fjuk, me lõpetasime sõnavõtu, aga muidugi on igal assamblee liikmel õigus öelda oma mõtteid välja. Palun!

Kas meil on võimalik hakata hääletama? Jutt käib § 26 lõikest 2. Esimene variant on originaaltekst, nagu ta leheküljel 4 on teile esitatud, teine variant on täiendusega, et vähemusrahvustest kodanikel on õigus kultuurautonoomiale ja nii edasi. Panen nimetatud variandid konkureerivalt hääletamisele. Esimene küsimus: kes on selle poolt, et § 26 lõige 2 oleks sõnastatud nii, nagu ta on teile välja jagatud teksti leheküljel 4? Hääletame. Poolt 24.

Teine variant – kes on selle poolt, et § 26 lõige 2 oleks sõnastatud järgmiselt: „Vähemusrahvustest kodanikel on õigus kultuurautonoomiale. Selle korra ja tingimused määrab seadus“? Hääletame. Poolt 4. Assamblee on andnud oma eelistuse § 26 lõike 2 põhitekstile.

Teiselt toimkonnalt viimane tähtis küsimus, millesse me katsume hääletamise teel selgust tuua. Palun, härra Lauri Vahtre!

L. Vahtre

Austatud assamblee! See puudutab § 29 esimest lauset, õieti selle lause lõppu. Toimikond ei suutnud välja mõelda, miks peaks olema selle esimese lause lõpus need kolm sõna, mis seal praegu on. „Igal kodanikul on vabadus valida tegevusala, elukutset ... seadusega määratud alustel.“ Jälle on küsimus selles, kas keegi suudab tõestada, et kui sellist seadust ei ole, et siis riigielu midagi kaotaks. Meie toimikond seda vahet ei leidnud. Võib-olla me oleme rumalamad. Aitäh!

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Redaktsioonitoimikond leidis, et vabadus valida tegevusala, töökohta ja elukutset ei ole siiski absoluutne vabadus. Riik ei suuda seda vabadust garanteerida ja selletõttu on reservatsioon siin paragrahvis vajalik. Nii et meie jääme oma esialgse teksti juurde.

Juhataja

Erinevad pooled on oma seisukohti tutvustanud, ja kui on võimalik, siis loeme viimaseks sõnavõtjaks härra Adamsi.

J. K. Talve

Jah, lugupeetud kolleegid, ma olen selle ärajätmise poolt, ja viitaksin proua Hänni öeldule, et riik ei suuda seda tagada. Kuidas ta seda siis seadusega tagab? Ma ei tea, missuguse seadusega. Aitäh!

A. Sirendi

Austatud kolleegid! Ma muidugi toetan praegust teksti, sest mitte niivõrd riik ei suuda tagada, vaid kodanik ei suuda tagada seda, et ta oleks kõlblik ühele või teisele elukutsele. Seadus peab määrama, kas ta autojuhiks sobib või mitte, kas ta õpetajaks kõlbab või mitte. Minu arust on see parimal viisil esitatud, mis võimalik on.

H. Runnel

Kallid kolleegid! Mina põhimõtteliselt pooldan nende sõnade väljajätmist: „seadusega määratud alustel“. Riik aitab ju töö võimaldamisele kaasa. Selle lause ma võib-olla sõnastaksin lihtsamalt eesti keeles, et riik aitab töö leidmisel või aitab tööd leida. Ma lisaksin edaspidi võib-olla veel juurde, et riigi kohus on võidelda tööpuuduse vastu. See on konstitueeriv lause. Aga see esimene lõpp võib ära langeda. Tänan!

J. Adams

Ma arvan ka, et see vabadus valida tegevusala, töökohta ja elukutset on inimese üks põhiõigus ja sellel ei ole riigiga mitte midagi oluliselt tegemist. Sellest võib volesti aru saada. Kõigepealt võib-olla tekib arusaamatus, et kui on selline õigus, siis mingisugune töökoht või elukutse või midagi muud ei võiks seda taotlevale inimesele esitada mingisuguseid nõudeid, näiteks kvalifikatsiooninõudeid või haridusnõudeid. Minu arvates see tekst seda ei kajasta. Teine probleem on, et ei ole riigi kohustus seda kellelegi tagada. Riigi puhul saab rääkida kahest asjast. Nimelt sellest, et riik ei takistaks selle õiguse teostamist, mis minu arvates on meile pärandunud väga tõsine probleem. Ja teiseks, kutsetakistused, eriti mis on puudutanud vabade kunstide inimesi, kelle nii-öelda ametialane tunnustamine on sõltunud sellest, kas ta on mingi tipp või ei. Probleem on selles, et riik ei tohiks takistada. Teine võimalus on, et riik aitaks kaasa selle töö leidmisele. Ma resümeerin: ma olen selle poolt, et siit see tarbetu kolmesõnaline piirang ära jätta.

Juhataja

Kuigi me lõpetasime sõnavõttud, on ennast registreerinud veel härra Niitsoo ja jälle härra Fjuk.

V. Niitsoo

Härra juhataja! Ma palun vabandust, et ma lati taha jäänuna ikkagi üritan oma seisukohta välja öelda, aga seda, mida ma öelda tahan, ei ole eelnevates sõnavõttudes veel kõlanud. Kõigepealt ma tahaksin kohe öelda, et ma pean vajalikuks siiski nende kahe sõna – „seadusega määratud“ – sissejätmist, ja seda päris mitmel põhjusel. Alustaksin sellest, et näiteks mittekodanikel ei ole õigust töötada teatud riigiametites, ja see peab olema seadusega määratud. Ja teiseks peab seadusega olema määratud, et kuulumise korral mitmesugustesse organisatsioonidesse, ühingutesse, erakondadesse või parteidesse, mille eesmärgid on kehtiva riigikorra vägivaldne kukutamine, ei tohi töötada teatud ametikohtadel, samuti riigiasutustes või kusagil mujal. See on maailma praktikas üsna levinud tava ja seda, ma arvan, ei peaks meie vaidlustama. Kordan oma ettepanekut, et me jääksime siiski põhiteksti juurde. Aitäh!

I. Fjuk

Lugupeetud juhataja! Ma saan aru, et inimese üks kõige põhilisemaid või ürgsemaid õigusi on õigus valida, valikuvabadus. Kui on juttu ikka valimisest, aga mitte realiseerimisest, siis ei pruugi siin seda kolme täiendava sõnaga kinnitada. Kõigil on õigus valida, mida süda lustib. Aitäh!

L. Vahtre

Juhin tähelepanu härra Niitsoo repliigis ilmnenule veale. Pole mõtet rääkida siin mittekodanikest, kes ei või töötada riigiametnikena, kui § 29 esimene lause sätestab väga selgelt selle õiguse igale kodanikule. Palun suhtuda teksti tähelepanelikult.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Selle pika läbirääkimise järel me kõik suudame kindlasti väga tähelepanelikult suhtuda sellesse probleemi ja meil on vast võimalik hakata ka hääletama. Konkureerivalt on hääletamisel kaks varianti. Jutt käib § 29 lõikest 1. Esimese variandi puhul me hääletame kas poolt või vastu. § 29 lõike 1 põhitekst, nagu see on esitatud leheküljel 4, ja konkureerivalt on hääletamisel teine variant, kus esimesest lõikest on võetud ära kolm viimast sõna: „seadusega määratud alustel“. Kes on selle poolt, et § 29 lõige 1 oleks sõnastuses, nagu see on leheküljel 4 põhitekstis meile esitatud? Hääletame. Poolt 13.

Teine variant. Kes on selle poolt, et § 29 lõikest 1 jätta välja sõnad: „seadusega määratud alustel“? Hääletame. Poolt 14. Teine variant saavutas nabi ühe häälega edumaa, mille sisu oli selles, et assamblee eelistab varianti, kus § 29 lõikest 1 jäävad välja kolm viimast sõna „seadusega määratud alustel“. Sellega on teise teematoimkonna apellatsioonid läbi hääletatud.

Viiendalt toimkonnalt on apellatsioon redaktsioonitoimkonnale ja samuti teisele ja esimesele toimkonnale. Loen selle ette. § 34 lõike 2 vahele: „Eesti Vabariigi iseseisvuse kaitsmine ja põhiseadusliku riigikorra muutmisele omaalgatuslik vastuhakkamine on Eesti iga kodaniku põhiseaduslik õigus.“ Sellise paranduse sissevõtmise korral jääks ära § 49. Esitlesin teile viienda toimkonna apellatsiooni. Proua Hänni, palun!

L. Hänni

Lugupeetud juhataja! Kallid kolleegid! Selle sätte osas palub redaktsioonitoimkond mõtlemisaega. Aitäh!

V. Saatpalu

Ma toetan ka seda redaktsioonitoimkonna seisukohta. Meil oli senini väga hea komme, et me suuliselt esitatud asju ei käsitle. Kas põhimõtteliselt on tehniliselt väga raske ka edaspidi siiski niiviisi tööd teha, et apellatsioonid oleksid kõikide assambleeliikmete laudadel? Pikkade tekstide puhul võime tõsiselt vääratada. Tänan!

Juhataja

Etteheide on täiesti põhjendatud, kuid ma toon esile ka põhjuse, miks asjad on nii, nagu nad on. Härra Tarto on viienda toimkonna nimel esitanud apellatsiooni 22. novembril. Palun, mida me teeme §-ga 34? Kas me asume seda arutama või mitte? Proua Hänni tegi ettepaneku seda täna mitte arutada. Kas härra Tarto on sellise lahendusega nõus?

E. Tarto

Ma arvan, et seda saaks täna arutada, kui assamblee liikmed seda soovivad. Ainukene takistus selle arutamisel oleks, et liiga vähe on assamblee liikmeid kohal nii tähtsa otsuse arutamiseks. Kuid me oleme ka siin varem arutanud apellatsioone, mille kohta ei ole kirjalikku teksti. Ja meie tekst esitati eile enne kella 17, nii nagu oli kokku lepitud. Aitäh!

V. Saatpalu

Minu sõnavõtt oli suunatud tulevikku, mitte minevikku. Ja sellepärast ma palun, et keegi ei tunneks ennast puudutatud olevat. Tänan!

H. Rebas

Antud ettepanek ei ole väga keeruline ja need tekstid on meil peaaegu ees. Jutt on §-dest 34 ja 49, ja põhiliselt on küsimus selles, et §-le 34, mis on jäänud ühelõiguliseks, liidetakse § 49, aga natukene teises sõnastuses. Ja see uus sõnastus on, kui ma nüüd täpselt mäletan: „Eesti Vabariigi iseseisvuse kaitsmine ja põhiseadusliku riigikorra vägivaldsele muutmisele omaalgatuslik vastuhakkamine on Eesti iga kodaniku põhiseaduslik õigus.“ Selles oligi küsimus. Aitäh!

H. Runnel

Austatud kolleegid! Meie toimkond ja mina isiklikult oleme selle § 49 sisu sünniga seotud. Omalt poolt soovitaksin soojalt minna kaasa selle ettepanekuga, mida tegi Hain Rebas, sest minu meelest on see otstarbekas.

J. Rätsep

Sümpaatiat nende ettepanekute suhtes ei takista mul siiski teatavaid kahtlusi esitamast. Ja minu arvates § 49 tekst sisaldab teatavaid omakohtu elemente. Kas me mitte ei peaks kuigivõrd kartma seda ohtu?

Juhataja

Täna! Meil on mitmeid ettepanekuid. Kas on võimalik hääletamise teel olukorda lahendada või mitte? Kes protestib, kui juhatus paneb ettepaneku hääletamisele? Härra Fjuk, palun!

I. Fjuk

Lugupeetud juhataja! Ma oleksin nõus Liia Hänniga, et seda peaks uuesti arutama. Tegelikult üks ja sama asi, esitatuna ühes või teises peatükis, kõlab erinevalt. Kui me käsitleme seda peatükis „Rahvas“, siis on tema jõud ja tähendus hoopis teine, kui me käsitleme seda peatükis „Kodanike õigused ja kohustused“.

Juhataja

Juhatus otsustas, et härra Tarto apellatsioon läheb tagasi redaktsioonitoimkonnale.

E. Tarto

Ma arvan, et viienda toimkonna asju ei ole vaja täna arutada ja meie pärast võiks töö lõpetada. Juhul kui seda on vaja seitsmendal toimkonnal, siis ma palun seda arvamust kuulda võtta. Aitäh!

T. Kork

Läheme ikka täna edasi nii palju kui võimalik. Juhin tähelepanu sellele, et see seitsmenda toimkonna ettepanek tehti § 51 kohta. See võeti neljandas toimkonnas ühel häälel vastu, seda pole tarvis hääletada.

L. Vahtre

Nüüd ei ole mul ausalt öeldes enam ülevaadet, mitu apellatsiooni veel vee peale jäi. Aga mulle tundub, et see Toompeale üles ronimine on tükk tegemist, ja kui me kord juba siin oleme, siis me võiksime ikka täna nii palju ära teha kui võimalik. Teeksin ettepaneku minna vaheajale ja töötada hiljem edasi.

Juhataja

Lugupeetud kolleegid! Kuivõrd täna on laupäev ja me laupäeval oleme püüdnud töötada pisut kauem, kui see reede kohta käib, siis ma palun assambleel hääletamise teel otsustada, kuidas me talitame. Konkureerivalt on hääletamisel kolm ettepanekut. Esiteks – me lõpetame praegu istungi ja jätkame nädala pärast reedel. Me teeme praegu vaheaja 20 minutit ja hiljem jätkame. Me vaheaega ei tee, vaid vaatame need apellatsioonid, mis ma teile ette kandsin, praegu kohe kõik läbi. Need on kolm ettepanekut, mis hääletamisele lähevad konkureerivalt.

Kes on selle poolt, et teha praegu vaheaeg ja hiljem jätkata? Hääletame. Poolt 8.

Kes on selle poolt, et praegu vaheaega mitte teha ja jätkata kohe apellatsioonide hääletamist? Poolt 10.

Kes on selle poolt, et lõpetada praegu meie istung ja jätkata apellatsioonidega nädala pärast reedel? Hääletame. Poolt ...

Me oleme harjunud läbi viima ka teist voo. Kes on selle poolt, et jätkata ilma vaheajata? Hääletame. Poolt 12. Kes on selle poolt, et istung täna lõpetada? Hääletame. Poolt 10. Nüüd on nii, et kümme saavad ära õhtule minna ja kaheteistkümnega jätkame ilma vaheajata. Aga kui kümme kolleegi on nõus ja ei protesti, et me rikume nüüd reglementi, siis mul on tõesti palve, et me jätkaksime.

Härra Jürgenson teeb ettepaneku sõnastada § 43 uues redaktsioonis. Loen selle ette: „Kõrgeimat riigivõimu Eestis teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu.“

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Redaktsioonitoimkond eelistas siin esialgset formuleeringut. Aitäh!

Juhataja

Täna! Kas me saame asuda hääletama? Härra Jürgenson, palun!

K. Jürgenson

Ma natukene selgitaksin meie toimkonna üksmeelset seisukohta, kuidas § 43 sõnastada. Rahvas kui kõrgeima riigivõimu kandja on juba sätestatud üldsätetes §-s 1. Kui me vaatame tagasi, siis 1920. aasta põhiseaduses on §-s 27 samuti sätestatud riigivõimu kõrgeimaks teostajaks rahvas, ja analoogselt on see ka 1937. aasta põhiseaduses. Ja meie toimkond on seisukohal, et kui see paragrahv sõnastada selliselt, siis mõte on selgemalt väljendatud ja küsimus on seotud ka § 44 punkti 3 täpsustusega. Me oleme seisukohal, et sellisel juhul on väärtõlgendused ja valesti arusaamised välistatud. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Kas me saame hakata hääletama? Hääletamisel on konkureerivalt kaks ettepanekut – § 43 tekstina, nagu see on leheküljel 6, ja § 43 tekstina, nagu selle esitas apellatsiooni korras härra Jürgenson: „Kõrgeimat riigivõimu Eestis teostab rahvas hääleõiguslike kodanike kaudu.“

Algab hääletamine. Kes on selle poolt, et § 43 jääks põhitekst, nagu ta on leheküljel 6? Hääletame. Poolt 10. Teisena on järgmine küsimus: kes on selle poolt, et sõnastada § 43 uues redaktsioonis, nagu selle pakkus välja apellatsiooni korras härra Jürgenson? Hääletame. Poolt 13. Assamblee andis oma eelistuse variandile, mille apellatsiooni korras pakkus välja härra Jürgenson.

Ka § 44 punkti 3 kohta on härra Jürgensonil apellatsioon. Ta teeb ettepaneku sõnastada § 44 punkt 3 järgmiselt: „omavalitsuste esinduskogude valimisega § 142 alusel“.

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Redaktsioonitoimkond pidas võimalikuks, et selline täpsustav viide võiks selle lõigu lõpus olla.

Juhataja

Sellisel juhul hääletamist läbi viia ei ole vaja.

Ka § 51 kohta on apellatsioon härra Jürgensonilt: „Täiendada § 51 loetelu järgmise punktiga: „Kohalike omavalitsuste volikogude ettepanekul nimetatakse ametisse ja vabastatakse ametist maavanem.““

K. Jürgenson

Ma pean vajalikuks kõigepealt märkida, et see on väärarusaam, et see on minupoolne apellatsioon. See on kuuenda toimkonna ühisapellatsioonina käsitletav.

Juhataja

Vabandan.

K. Jürgenson

Nüüd, mis puudutab apellatsiooni. Kuna siin alguses, kui me oma probleeme omavalitsuse küsimuses käsitlesime, me võtsime ta enda peatükist välja eeldusega, et seda käsitletakse peatükis „Riigivanem“, ja sealt jäi ta lõppkokkuvõttes ka välja. Kui toimkond küsimust arutas ja jõudis seisukohale, et kui me ta tooksime tagasi oma peatükki, siis nimetatud institutsiooni käsitlemine nõuaks pisut enam detailiseerimist kui see üks deklaratsioon. Me ei pidanud seda võimalikuks ja seepärast pidasime vajalikuks see mõte sätestada „Riigivanema“ peatükis, ja just sellisel kujul, et ta oleks seotud siiski kohalike omavalitsuste volikogude usaldusega.

Juhataja

Täna! Härra Kask!

P. Kask

Lugupeetud kolleegid! Neljas toimikond vältis selle punkti sissevõtmist alguses seetõttu, et meil ei olnud selge, kas tuleb ühe- või kahetasandiline omavalitsus ja kuidas see küsimus lahendatakse. Aga eile apellatsiooni arutades me leidsime, et sõltumata tasandite arvust on selle küsimuse lahendus just selline, nagu härra Jürgenson ette pani, ja kuues toimikond võttis selle punkti üksmeelselt sisse. Nii et seda hääletada ei ole tarvis.

Juhataja

Suur tänu! Viiendalt toimikonnalt on samuti kolm apellatsiooni. § 117. Viies toimikond teeb meile ettepaneku sõnastada § 117 järgmiselt: „Tegevteenistuses sõjaväelane ei tohi olla Riigikogu ega kohaliku omavalitsuse volikogu liige ega võtta osa erakondade tegevusest.“

A. Erm

Austatud kolleegid! Ma juhin teie tähelepanu sellele, et siin tuleb jälle sisse seesama küsimus, et mis asi on erakond. Ma leian, et poliitiline organisatsioon on parem mõte selles paragrahvis.

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Redaktsioonitoimikond on nõus asendama ka poliitilised organisatsioonid erakondadega, aga sel juhul tuleb seda teksti ühtlustada üle kogu eelnõu.

H. Runnel

Minul on täpsustus keelelisel tasandil. Kui põhitekst on antud mitmuses – „tegevteenistuses sõjaväelased ei tohi kuuluda poliitilistesse organisatsioonidesse“ –, siis pakutud variant ütleb, et tegevteenistuses olev sõjaväelane ei tohi kuuluda erakondadesse. Ma arvan, et võiks ikka jääda „sõjaväelased“, siis oleks ka õigustatud see mitmus – „erakondadesse“.

E. Tartu

Lugupeetud kolleegid! Mul ei ole härra Runneli täpsustuse vastu mitte midagi, kuid ma tahaksin juhtida tähelepanu, et väga suur põhimõtteline vahe on selles, kas me jääme vahepeal redaktsioonitoimikonna poolt pakutud variandile, kus öeldakse, poliitilistesse organisatsioonidesse või siis erakondadesse ei tohi kuuluda. Vahe on selles, et meie soovime, et Eesti Vabariigi kaitsejõud oleksid erakondlikus mõttes poliitikavabad, aga oleksid rahvuspoliitilised, nad oleksid patriootilised organisatsioonid. Ja selles mõttes see on täiesti põhimõtteline asi, mis praegu läheb hääletamisele. Kui me läheme seda teed, et üldse ei tohi võtta poliitilistest organisatsioonidest osa, see tähendab, et ei tohi olla mingisugustes veteranide organisatsioonides ega üldse mitte mingisugustes rahvuspoliitilistes organisatsioonides. Ja siis tekib ka küsimus, et mis see ongi, kas see on nihilistide armee või mis see on. Sellepärast minu ettekujutus ja ka kogu toimikonna ettekujutus on, et armee ei tohi olla erakondlikus mõttes poliitiline, aga rahvuspoliitilises mõttes peab olema. Nii et asi on selge ja ma toetan apellatsiooni.

Juhataja

Täna! Kas on võimalik alustada hääletamist? Konkureerivalt on hääletamisel kaks varianti. Esiteks § 117 tekst nii, nagu see on esitatud leheküljel 17. Ja teiseks § 117 tekst, nagu see on esitatud viienda toimikonna apellatsioonis. Ma loen selle veel kord ette: „Tegevteenistuses sõjaväelane ei tohi olla Riigikogu või kohaliku omavalitsuse volikogu liige ega võtta osa erakondade tegevusest.“

Kes on selle poolt, et § 117 jääks põhitekst, nagu see on esitatud leheküljel 17? Hääletame. Poolt 4.

Kes on selle poolt, et jääks viienda toimkonna poolt esitatud apellatsioon? Hääletame. Poolt 15.
Assamblee on langetanud eelistuse § 117 tekstile, nagu selle pani ette viies toimkond oma apellatsioonis.

Viiendal toimkonnal on apellatsioon ka §-le 118 teise lause osas. Nimelt teeb toimkond ettepaneku sõnastada teine lause järgmiselt: „Riigikaitse korralduse rahuajal määrab rahuaja riigikaitse seadus, sõja ajal sõjaaja kaitseseadus.“ See on nüüd küsimus, mis haakub juba meie poolt täna hääletatuga.

L. Hänni

Redaktsioonitoimkond pooldab formuleeringut, et riigikaitse korralduse määrab seadus, ja meil tuleks arvestada ka § 119 hääletuse tulemusi.

E. Tarto

Lugupeetud kolleegid! Ma käsitlen § 119 hääletust põhimõttelisena ja sellisel juhul luban endale toimkonna nimel see apellatsioon tagasi võtta, sest sellel ei ole mõtet, kui me §-s 119 hääletame juba alternatiivi poolt. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Selle apellatsiooni tõstame kõrvale. Kas sellega on ammendatud ka riigikaitse toimkonna apellatsioonid, härra Tarto?

E. Tarto

Tänaseks küll. Ja ma arvan, et ma saan õigesti aru, et ka § 115 saatus jääb lahtiseks, kuna redaktsioonitoimkonnale on esitatud mitmeid ettepanekuid.

Juhataja

Juhatus vabandab, et meie istung läks pikemaks, kui see reglemendis on ette nähtud. Kuid ma palun veel tähelepanu mõningate teadete ärakuulamiseks.

Järgmisel nädalal on assamblee juhatuse istung mitte neljapäeval kell 16.00, nagu me oleme harjunud, vaid reedel kell 10. Juhatuse istung on reedel kell 10, mitte neljapäeval!

Mul on kõigile liikmetele palve võtta oma materjalid laudadelt ja ka sahtlitest kaasa. Homme võetakse selles saalis vastu lapsi. Kas neil ka pliiatseid kaasas on, pole teada.

Proua Hännilt on redaktsioonitoimkonna nimel meile ettepanek. Redaktsioonitoimkonna kohalolevate liikmete poolt teen ettepaneku täiendada toimkonna koosseisu proua Ülle Aaskiviga, kes praktiliselt on juba toimkonna töösse lülitunud. Ma tuletan meelde, et me redaktsioonitoimkonna komplekteerisime hääletamise teel, kusjuures see hääletamine oli konkureeriv. Ja seetõttu ma palun protestiks tõsta käsi neil, kes asja sellist lahendust protsessuaalses mõttes ei pea võimalikuks. Härrad Salum, Runnel ja Rumessen!

V. Salum

Kui täiendada redaktsioonitoimkonda, siis kirjanik Kaalepi võrra.

H. Runnel

Kallid ametiõed ja -vennad! See on natuke nüüd naisküsimus, aga mulle meenus ka Ain Kaalepi üle noatera väljajäämine ja tookordne põhjendus, et nii me ei saa teha. Mingi sisemise õiglustunde nimel ma arvan, et niisugune koopteerimine võib tunduda funktsionaalsena, aga on natuke tagaukse kaudu sissetungimise maitsega. Mulle see ei meeldiks.

Juhataja

Vahepeal ainult üks märkus. Härra Kaalepiga on juhatusel põhimõtteline kokkulepe ja härra Kaalep võtab enda peale keelelise redigeerimise. Kas ta teeb seda redaktsioonitoimkonna koosseisus või väljaspool seda, see on omaette küsimus. Protest oli ka härra Rumessenil. Kuulame selle ära.

V. Rumessen

Ma ei pea kahjuks võimalikuks selliselt koopteerida liikmeid redaktsioonitoimkonda. Siis me peaksime valima kogu redaktsioonitoimkonna uuesti.

L. Hänni

Kallid kolleegid! Meie ettepanek oli tingitud puhtpraktilisest vajadusest, nagu siin juba mainitud oli. Meil on redaktsioonitoimkonna liikmeteks väga suure töökoormusega inimesed. Tihtipeale on nii, et toimkonna tööst võtab osa ainult kaks-kolm inimest, ja ma kartsin, et meil võib juhtuda olukord, kus näiteks redaktsioonitoimkonna esimees ja ainult üks liige on sunnitud otsuseid langetama. Ma palusin proua Ülle Aaskivi kui juristi abi teksti redigeerimisel ja ta väga lahkesti abistas mind. Ja sellepärast ma julgesingi teie ette tulla ettepanekuga. Mul ei olnud tagamõtet muuta redaktsioonitoimkonna poliitiliste jõudude vahekorda. See ei ole teksti redigeerimisel peamine. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu! Lugupeetud kolleegid! Me võtame teadmiseks tegeliku olukorra. Me oleme kuulnud ära kolm protesti ja nende protestide tõttu ei pea juhatus võimalikuks küsimust hääletamisele panna.

Annan sõna veel teematoimkondade juhtidele. Võimalik, et juhtidel on teadaandeid organisatsioonilistes küsimustes. Pärast seda me lepime teiega kokku, mis ajaks peavad olema esitatud viimased apellatsioonid redaktsioonitoimkonnale.

E. Tarto

Meie toimkonnal puhttehnilisi märkusi ei ole, sellepärast et ma olen toimkonnast siin üksi ja ma kannan märkused iseendale üle. Vabandust, meie toimkonnast on siin veel üks inimene! Me lepime omavahel kokku, aga palun redaktsioonitoimkonnal need apellatsioonid, mis jäid täna arutamata, arvesse võtta. Aitäh!

V. Rumessen

Ma kahjuks ei saanud täna kogu aja siin olla. Minu teada meil ei ole apellatsioone, mida me peaksime praegu arutama, nii et ma ei näe põhjust, et teine teematoimkond peaks vahepeal kokku tulema.

H. Rebas

Ma tahaksin Põhiseaduse Assamblee liikmele proua Ülle Aaskivile avaldada tänu selle töö eest, mida ta möödunud nädalal tegi redaktsioonitoimkonnas.

Juhataja

Meil tuleb vist kõigil sellega leppida, et kui me üksteist ei täna, siis jääb tänu üldse ära.

K. Jürgenson

Seitsmendal toimkonnal vist ei ole vajadust koguneda enne, kui tuleval nädalal täiskogule. Kell 10 me ei saaks koguneda, kuna siis on juhatus. Aitäh!

Juhataja

Suur tänu teile, lugupeetud assambleeliikmed! Jääb viimane, milles me peame kokku leppima. Juhatusel on ettepanek, et apellatsioonid tuleb esitada hiljemalt kolmapäeval redaktsioonitoimkonnale või proua Laidole. Proua Hänni, kas seda tähtaega on vaja täpsustada?

L. Hänni

Lugupeetud kolleegid! Redaktsioonitoimkond töötab teisipäeval ja kolmapäeval. Ja meile sobiks, kui need ettepanekud laekuksid kolmapäeva hommikuks, sel juhul me jõuame need läbi vaadata ja reedel ette kanda oma töö tulemustest. Aga ma paluksin, et informatsioon apellatsioonide laekumise tähtaja kohta teatataks, kui võimalik, raadio või televisiooni vahendusel, et kõik assambleeliikmed oleksid lõpptähtajast teadlikud.

Juhataja

Aitäh! Mida tähendab kolmapäeva hommik? Kas me lepime kellaajaliselt kokku?

L. Hänni

Jah. Redaktsioonitoimkonna töö algab kell 10. Olgu see tähtaeg siis kell 10.

Juhataja

Kolmapäeval kell 10 tuleb esitada apellatsioonid. Lugupeetud kolleegid! Kas on proteste sellisele lahendusele? Proteste ei ole. Me oleme teiega kokku leppinud. Juhatus püüab avalikustada selle meie kokkuleppe. Sellega on meie töölaupäev lõppenud. Soovin kõigile head järeljäänud nädalavahetust ja me kohtume teiega taas reedel kell 11. Juhatusel liikmetega aga kell 10. Head õhtut! Head nädalavahetust!